

NEMZETGAZDASÁGI SZEMLE.

V. ÉVFOLYAM.

1881.

JULIUS — SZEPTEMBER.

III. FÜZET.

AZ AGIO INGADOZÁSÁNAK BEFOLYÁSA A TERMELÉSRE.

MÁSODIK KÖZLEMÉNY.

A nemzetközi munkamegosztásnál fogva minden ország a termelés azon ágára avagy ágaira fordítja főfigyelmét, a melyek művelésére a szükséges előfeltételekkel bir; oly cikkek előállításával foglalkozik főképp, melyek termelését olcsóbban, avagy legalább oly olcsón eszközölheti, mint egy tetszés szerinti más ország. A fogyasztó ugyanis nem keresi a cikk eredetét, és azt veszi, a mely hason mennyiség és minőség mellett olcsóbb. Ha X. ország olcsóbban állítja elő, tehát olcsóbban adhatja például ugyanazt a posztót Y. országnál; Y. ország fogyasztója is X. ország cikkeivel fogja fedezni posztószükségletét mindaddig, míg a belföld neki ép oly árban ugyanazt a cikket nem képes szállítani. Ha a külföldi termelő bármely körülmény folytán kedvezőbb viszonyok között termelvén, árait leszállítja, a belföldinek is igyekeznie kell, hogy vevőit megtartandó bármely módon termelési költségeit kisebbitse, ha ez lehetetlen volna, nyeresége egyrészének feláldozásával, vagy ha csak mulólagos árcsökkenésről van szó, még kész veszteségére is legalább annyival leszállítsa árait, hogy a külföldivel versenyezessen. Az árucikkek árait és közvetve a termelési viszonyoknak bizonyos termelési ár művelésére kedvező vagy kedvezőtlen voltát azon ország piaci ára (hozzávetve szállítás és egyéb költségeket) fogja befolyásolni, mely relative ugyanazon cikkekre nézve a legkisebb, illetve azon országé, mely a legkedvezőbb viszonyok közt termel. A táviró a legkisebb árváltozást is meghozza, és a keresletet rövid idő alatt azon ország felé fordíthatja, mely kedvezőbb árakat szab. S ez a sinek roppant hálózata mellett minden hely és időhöz kötött hiánylatot a legrövidebb idő alatt kielégítheti úgy, hogy tulajdonkép tartósan magasabb ár a világpiaczkénál (hozzászámítva a szállítási és egyéb költségeket) nem állhat

fenn. A világforgalom kínálata és kereslete, kínálata és kereslete minden egyes ország belforgalmának is. A mondottak értelmében valamely ország csak úgy számíthat arra, hogy bizonyos cikk tekintetében a belforgalmi szükségletet kizárólag fedezheti, ha az árák, melyeket szab (hozzászámítva a szállítási költségeket) nem magasabbak azon országokénál, melyek ugyanazon termelési ágat művelik és folytatják; arra pedig, hogy nemcsak a maga belforgalmi szükségletét kizárólagosan fedezhesse, de a világforgalomban is bizonyos cikk tekintetében snpprematiát gyakorolhasson, és a külföldi piacokon is versenyezessen, csak úgy, ha árai a szállítási költségeket hozzászámítva, olcsóbbak azon országénál, a hová exportál, illetve importál.

Ezeket előrebocsátva, tegyük fel, hogy a világpiacon a középminőségű posztó végje 141 frt 60 krba kerül fémben, s a conjunctura olyan, hogy egyfelől a kereslet és kínálat egyenletes kifejlődése várható, másfelől a gyapju az évi termésmennyisége a fogyasztás mérvének megfelelő, egyszóval az árák bizonyos stabilitása várható. Feltéve, hogy az X. és Y. külföldi és belföldi posztógyáros teljesen azonos termelési viszonyok között termeltek; a papírvalutás országban termelő posztógyárosra nézve 5%-os agio mellett, ha a gyapju métermázsáját 100 frttal fémben (105 frt papírban) veszi, és munkásainak egy napra átlag 50 krt (52 $\frac{1}{2}$ papírban) fizet, s egy vég középminőségű posztóra felhasznál 1 métermázsa gyapjut és 20 munkanapot, hogy a tőke után, a mely üzletébe fektetve van, 6%-ot fizet, hogy gépei megromlásából, kopásából előállott javítási költségek fedezésére, részben az öntörlesztés százalékaul irodai költségek sat fedezésére a termelt áruknak minden 100 frt értéke után 5% számít, a maga tevékenységének díjául a termelési költségek 10% számítja, az ekként bevételezett 141 frt 60 krból (148 frt 68 kr. papírban) esni fog

nyersanyagra . . .	100 frt — kr. fém,	105 frt — kr. papírpénz
munkára	10 „ — „	10 „ 50 „ „ „
tőkekamatra	6 „ 60 „	6 „ 93 „ „ „
a gépek törl. száz. sat.	5 „ — „	5 „ 25 „ „ „
személyes tevék. díj	10 „ — „	10 „ 50 „ „ „
vállalkozói nyereségre	10 „ — „	10 „ 50 „ „ „

Összesen . . . . . 141 frt 60 kr. fém, 148 frt 68 kr. papírpénz

tehát 7 frt 0.8 krral több papirban, mint fémbe, mi is megfelel a fém 5⁰/₀-os agiójának.

Különbség a belföldi és külföldi gyáros nyeresége között lényegileg nincs, mert a 7 frt 08 krnyi különbség az agióra esett, és a 141 frt 60 krnyi fém tényleg papirpénzben a felvett érték-relatio mellett 148 frt 68 krt papirban képvisel.

Ha már most az érték-relatio hirtelen megváltozik, például mint 100 : 110 lesz illetőleg az agio 5⁰/₀-al emelkedik, a belföldi gyáros azt fogja tapasztalni, hogy az a 141 frt 60 kr, melyet fémbe egy végposztóért kap, ma nem 148 frt 68 krt, hanem 155 frt 76 krt képvisel papirban, illetve, hogy csak a külpiac áraihoz alkalmazkodik, ha ugyanazon posztóért most 7 frt 56 krral többet kér papirban, mint eddigelé.

Az ekként bevételezett 155 frt 76 krból, mindaddig míg régi raktára tart, illetőleg míg termelési költségei meg nem változnak, esni fog

nyersanyagra	105 frt — kr.
munkása	10 „ 50 „
tőkekamatra	6 „ 93 „
egyéb kiadásokra	5 „ 25 „
a személyes tevékenység-dij	10 „ 50 „
vállalkozói nyereségre . .	17 „ 58 „
összesen	155 frt 76 kr.

tehát vállalkozói nyereségre 7 frt 58 krral ezuttal több, mint előbb.

Míg a gyáros csak a belföldi forgalom részére termelt, különbség a külföldi gyáros nyeresége között nem volt, mert utóbbi nem fémbe, de papirban nyervén a fizetést, tulajdonkép csak annyival kapott többet papirban, a mennyivel többet fizetett papirban a munkabér, tőke sat.-ért, mint fizetett volna, ha fémbe fizeti ezeket. Most a különbség feltűnő. A munkabér és egyéb költségben változás nem történt, és az ellenszolgáltatás mégis 7 frt 58 krral több, mint volt eddigelé. Az, hogy tulajdonkép a 155 frt 67 kr most is csak annyi fémpénzt képvisel, mint előbb a 148 frt 68 kr, a termelőre nézve közönyös marad. Azt tapasztalja ugyanis, hogy míg azelőtt tulajdonképi nyereségével (10 frt 50 kr) csak 20 munkanapot 55 krajczárjával tudott fizetni, addig most ugyancsak nyereségéből 32³/₄ munkanapot képes kifizetni. E mellett a posztógyá-

ros azt tapasztalja, hogy abba a helyzetbe jutott, miszerint a külföldivel versenyezhet, még annak saját piacain is; mert ne feledjük, hogy a papirvalutás országban tulajdonkép csak a papirpénz forog, mert a fém eltűnt, s így a termelő csak azt tekinti, mennyit kap jószágáért papirpénzben, s akkor tulajdonkép 138 frtért is adhatja fémbe a posztó végjét a nélkül, hogy kevesebbet kapna papirpénzben, mint kapott eddigelé a belforgalomban. A 138 frt fém még mindig 151 frt 80 krt képvisel papirban.

Az agio emelkedése e szerint lehetővé tette a termelőnek egyfelől azt, hogy a belforgalomban az eddieknél magasabb árakat követelhessen, anélkül, hogy ezt a munkabér vagy nyersanyag áremelkedése indokolná, vagy ezzel indokolnia kellene; a külforgalomban pedig versenyképessé teszi a külföldivel a viláfgorgalomban, és piacot biztosít czikkeinek más országokban. Amaz a körülmény nyereségessé, emez terjedté teszi üzletét.

A felhozott példában abból a feltevésből indultunk volt ki, hogy a belföldi termelő termelési viszonyai azonosak a külföldiével. Tegyük már most fel, hogy van a belföldön több posztógyáros, ki nem termel oly kedvező viszonyok mellett, mint a külföldi, vagy az előző példában említett belföldi, mert például a vidék, hol gyára áll, szegény tüzelő anyagban, vagy a közlekedés nehézsége miatt nagyobb szállítási költsége van a nyersanyag, a tüzelőszer sat. beszerzésénél, ugy, hogy 5%-os agio mellett az eladott végposztó ára fejében bevételezett 148 frt 68 krból papirban esik

nyersanyagra	110 frt — kr.
munkára	10 „ 50 „
tőkekamatra	6 „ 93 „
egyéb kiadásokra	8 „ 25 „
személyes tevékenységi díj	10 „ 50 „
vállalkozói nyereség fejében csak	2 „ 50 „

összesen . . . 147 frt 48 kr.

azaz, a kedvezőtlenebb termelési viszonyok mellett a vállalkozói nyereségre 5 frttal minden végposztónál kevesebb. A vállalkozói nyereség fejében a gyárosnak maradt 2 frt 50 krnyi összeg bizonyára oly csekély, hogy az ily kedvezőtlen viszonyok mellett termelő iparvállalat működését tulajdonkép csak tengődésnek lehet

nevezni. Az agiónak 5%-al történt emelkedése mellett bevételezett 155 frt 76 kr. az ily gyárosra nézve következőleg fog megoszlni:

nyersanyagra jut	110 frt — kr.
munkára	10 „ 50 „
tőkekamatra	6 „ 93 „
egyéb kiadásokra	8 „ 25 „
személyes tevékenységi díj	10 „ 50 „
vállalkozói nyereségre	10 „ 08 „

összesen . 155 frt 76 kr.,

azaz a vállalkozói nyereségre 7 frt 58 krral több. Ez által a kedvezőtlenebb viszonyok mellett termelő gyáros abba a helyzetbe jut, hogy ha mindjárt csekélyebb, de mindenesetre elégséges nyereség mellett képes lesz azzal versenyezni, a ki kedvezőbb viszonyok mellett termel nemcsak, de még a külföldivel is versenyezhet, mert nyeresége rovására tetemes árengedményeket nyújthat, például azt a posztót, melyet a belforgalomban 155 frt 76 krral ad el, adhatja a külföldön 138 frtért, kínálhatja, mert a 138 frt a belföldön 151 frt 80 krt képvisel papírpénzben, s mert ezen ár mellett még mindig 6 frt 14 kr. marad a gyárosnak vállalkozási nyereség fejében. Feltéve, hogy eddigelé kedvezőtlen viszonyok mellett termelő gyár nem volt, vagy hogy bizonyos cikkek termelése ép a külföld versenyé és olcsó árai mellett eddigelé a belföldön épen lehetetlen volt, tehát gyár, mely a cikkek előállítását eszközölte volna, egyáltalán nem is létezett, most az agio védelme mellett és a nyereség reményében keletkezni fog nem egy, de több. A kedvezőtlenebb viszonyok mellett termelő gyár egyrészt, mert a belföldi piac, cikkeknek bő kelendőségét remélheti, a külföld bevételeinek épen az agio emelkedése folytán történt megnehezülése mellett ezeknek teljesen biztosítva; másrészt, mert esetleg még nyereséges kivitelre is van kilátása, kedvezőbb helyzetbe jut. Az agio fokozatos emelkedése mellett e szerint a termelés fokozódik, és az iparvállalatok száma szaporodik. Számos oly iparvállalat alapítása, oly cikkek termelése is lehetővé lesz a belföldön, melyek létesítésére, illetve előállítására rendes körülmények közt nem voltak meg az észszerű indokok, illetve előfeltételek.

Vegyünk még egy harmadik esetet is, hogy a külföldi és bel-

földi gyáros termelési viszonyai nem azonosak, s a belföldi csak azért képes belföldi piacon a külföldivel a versenyt kiállni, mert termelését magas vám védi, oly magas, mely a két nemű termelési viszonyok közt lévő különbözetet kiegyenlíti. Tegyük fel, hogy a belföldi gyáros 5%-os agio mellett egy végposztó előállítását csak 148 frt 18 krból képes eszközölni, melyből esik

nyersanyagra	110 frt — kr.
munkára	15 „ 50 „
tőkekamatra	6 „ 93 „
egyéb kiadásra	5 „ 25 „
személyes tevék. díjra	10 „ 50 „

összesen . . 148 frt 18 kr.,

míg a külföldi ugyanazt 131 frt 60 krért állítja elő. Ámde a posztóra a papírvalutás országban 10% érték vám van szabva, úgy, hogy ugyanaz a külföldi posztó, minden vállalkozói nyereségtől eltekintve, a papírvalutás országban kerülni fogna:

előállítási költség	131 frt 60 kr.
% vám	13 „ 16 „
szállítási költség	2 „ — „

összesen . 146 frt 76 kr. fémben,

azaz 5%-os agio mellett 154 frt 11 krba papírban. A külföldi 154 frt 11 kr. mellett így nem élvez semmi nyereséget, míg ugyanazon ár mellett a belföldi 5 frt 93 krt élvez e czimen.

Az ily termelési ágakra az agio minden újabb emelkedése csak nyereséget biztosíthat. A disagio emelkedésével az iparos védelme mind erősebb, mert a védvám mellett még a disagio is védi a termelést. Ha a beviteli vámok esetleg szintén fémben fizetendők, a védelem egy harmadik oldalról is erősödik azon felpénzzel, melyet az, ki külföldről hoz be árucikket, a behozatali vám lerovására szükséges fémpénz beszerzésénél fizet.

Maradjunk példánkúál, és tegyük fel, hogy az agio egyszerre 10%-kal emelkedik. A gyáros, ha eddig csak 154 frt 11 krt kapott egy végposztóért, tehát azt a minimális árt, melyen a külföldi esetleg concurrálhatott, most 168 frt 77 krt kaphat ugyanazon posztóért, mert a külföldi cikkek fogyasztója az agio felszökkenése folytán a behozatalnál 10%-kal drágábban veszi a vám lerovására szükséges fémpénzt; tehát míg elébb 13 frt 16 kr. ezüstért fizetett

65 krt, most 1 frt 97 krt fog fizetni, tehát 1 frt 39 krral többet, mint előbb, szállítási bér fejében 20 krral többet mint előbb, hogy így ugyanazon posztó, mely előbb a papírvalutás országba szállítva, a vállalkozói nyereséget bele nem számítva, 154 frt 11 krba került, most

előállítási költség	151 frt 34 kr.
vám	15 „ 13 „
szállítási bér	2 „ 30 „

összesen . 168 frt 77 kr.-ba

papírban kerülend. A belföldi gyáros 148 frt 18 kr. termelési költség mellett minden vég posztónál 20 frt 89 krnyi nyereséget élvezend. Ha a belföldi gyáros azelőtt csak 10°/_o-nyi védelmet élvezett a védvámiban, most e védelem 25°/_o-nyi lesz. Az agio fokozatos emelkedése mellett a papírvalutás ország termelése kiváló védelemben részesül, a mennyiben a disagio hatását tekintve a védvámokkal azonos.

Ide vonatkozólag a következő konkrét példát olvassuk „Nemzetgazdasági Szemle“ II. évfolyam 1-ső füzetében: „Az orosz vámhivatalok az 1877. január 1-től a félimperiált (5 arany rubel) 5 rubel 15 kopek (mely utóbbi megfelel az eddig fizetett ezüst agiónak) értékig fogadják el a fizetésnél, s így a vámemelés nagysága attól függ, mennyivel drágább a félimperiál papírban, mint a mennyiért a vámhivatalban elfogadják. A lefolyt tized alatt az orosz félimperiál átlag 6 papír rubellel volt egyenértékű, tehát 85 kopekkel drágább, mint a mennyiért a vámhivatalban elfogadják. A múlt év június havában pedig 7.75 július elejével 7.80 p. r.-re emelkedett a félimperiál értéke a pétervári börzén, mely emelkedés már 50.4^o/_o vámemelésnek felelt meg; még magasabb lett tényleg a vámemelés, midőn a háboru alatt, mely kétségkívül egyik tényezője a papírpénz elértéktelenedésének, a papírpénz disagioja emelkedőben volt; így aug. 12-én a félimperiál 7.91—7.93-ra, (s november hó folyamán) szeptember 2-án 7.93—8.0 p.-re emelkedett, mely érték mellett a vámemelés körülbelül 55°/_o-nek felelt meg; s végül október 11-én 8.56—8.60-ra, s november hó folyamán 9.0-re emelkedett, midőn is a vámemelés 67—70°/_o-ot tett. A selyemfonal például az 1868. vámtariffa szerint (l. 89. §. 2) 5 rubel (ezüstben) beviteli vámot fizet; tehát 100:103-hoz értékrelatio szerint 5.15

rubelt papirban; s így 1877. január 1-től 5 rubelt aranyban, azaz 100:118 értékrelatio mellett 5.90 rubelt papirban. De a papirpénz disagioja már egy évtizede, hogy meghaladta a 18%-ot, s a félimperiál átlag 6.0 papirrubellel volt egyenértékű, a selyemfonál e szerint már január elsejével nem 15% vámemeléssel, de 17% alá esett. Juniusban a selyemfonál vámja már 7.75 papirrubelt, augusztusban 7.93, s végül novemberben 9.0 papirrubelt tett. Az aranyvám e szerint tulajdonkép csak 15%-kal emelte az egyébként változatlan maradt vámtételeket, s hogy a vámemeléssel, mint láttuk, egész 70%-ot tett, az a papirpénz elértéktelenedésében, a disagio emelkedésében birja magyarázatát.

Eddigi fejtegetésünk folyamán folyton bizonyos kiváló nagy nyereségről beszéltünk. Alább lesz helye azon nyereséget lényegileg méltatni, melyet a papirvalutás ország a külföldi kereskedelemről von, itt csak azt óhajtjuk közelebb vizsgálni, hogy feltéve, miszerint ez a nyereség valósággal a közgazdaság szempontjából is valódi, nevezhető-e tulajdonkép vállalkozási nyereségnek. A vállalkozási nyereség az egyéni ügyesség, a buzgalom az elvállalt kockázat díja. Ha valaki helyes választással olcsóbb tőkét szerez vállalatába, ha a gépek nagyobb mérvű értékesítése által tetemes munkaerőt kimél meg, ha hasznos javítások által a gépek rongálását tetemesen akadályozza, s a helyzet felismerése, a conjunctura helyes megválasztása által a nyers anyagot akkor és ott vásárolja, a mikor és a hol az legolcsóbb; ha szóval tapasztalati és elméleti ismeretei alkalmazásával izlést tud adni termelvényeinek, s mindezek folytán egy más termelővel szemben relative nagyobb vállalkozási nyereséget élvez, azt értjük, méltányosnak nevezük. De forog-e itt fenn ezen körülmények egyike? A papirvalutás országban a meglepő nagy vállalkozási nyereség a termelőt is váratlanul éri, mert indokait nem ismeri. A mit a termelő nyeresége czimén élvez, egészben nem vállalkozói nyereség, de meg nem érdemelt jutalom, melyet ama szerencsének (?) köszön, hogy oly országban él és termel, melynek valutaviszonyai rendezetlenek.

E nyereséget a termelő élvezi addig, míg termelési költségei nem változnak, és az agio magas marad. Minél hosszabb időköz kívántatik ahoz, hogy a nyers anyag, munkabér, tőke sat. árai az agio emelkedéséhez alkalmazkodjanak, annál tovább élvez a termelő a magas disagio által nyújtott nyereséget.

De fordítsuk meg a dolgot, és tegyük fel, hogy az agio esik, illetve a pénzérték fokozatosan javul, például az agio 10%-ról 5%-ra száll alá.

Említettük fentebb, hogy a belföldi termelő 10%-os agio mellett mindaddig, míg az árak nem alkalmazkodnak, s feltéve, hogy termelési viszonyai a külföldiével azonosak, egy végposztóért 155 frt 76 krt kap, azaz minden végposztó mellett 17 frt 58 krt nyer. Ha agio esése meg akkor áll be, midőn az árak nem alkalmazkodnak teljesen az agio emelkedéséhez, a belföldi termelő nem lesz képes az export üzletet folytatni, és pedig azért nem, mert termelési költségei folyton drágulnak, az ár, a melyet elér, illetve a nyereség, melyet a külföldi kereskedelemről élvez, mind kisebb lesz. Ha az árak csak 3%-al emelkedtek is, a nyersanyagot 108 frt, a munkát 10 frt 80 krral, a tőkekamatot 7 frt 10-zel, a különféle kiadásokat 5 frt 40-el, öntevékenységet 10 frt 80 krral kellend fizetnie. Összes termelési költsége teszen tehát 142 frt 10 krt. Ezzel szemben a 138 frt, melyért fémben a posztó végjét adnia kell, hogy versenyezhesen, csak 144 frt 90 krt képvisel. Marad tehát vállalkozói nyereségre nem több, mint 2 frt 80 kr. minden végnél.

Ha az árak teljesen alkalmazkodtak volt az agio 5%-nyi emelkedéséhez, a termelési költségek egész 5%-al drágulnak meg, azaz :

a nyersanyagra esik	110 frt — kr.
munkára	11 „ — „
tőkekamatra	7 „ 06 „
egyéb kiadásokra	5 „ 50 „
személyes tevékenységre	11 „ — „
összesen	144 frt 56 kr.,

más szóval lehetetlenné lesz téve teljesen az export üzlet folytatása. A termelő piacot veszít, és kénytelen termelvényeire ismét kizárólag csak a belföldön keresni vevőt.

A belforgalomban 144 frt 56 kr. termelési költség mellett, illetve 148 frt 68 kr. ár mellett még mindig marad jelentéktelen nyeresége. Ámde az agio esésével a papírpénz értéke javul, úgy, hogy a külföldi termelő, ki 131 frt 60 kr. előállítási költség mellett termel, már 138 frt 18 kr. mellett papírban megkapja azt az értéket, mennyibe neki a posztó van, és a mit ezen felül kap, az a szál-

litási költség fedezése után maradt nyereségét képezi. A külföldi termelő 144 frt 56 kr. ár mellett papirban, tehát azon összeg mellett, mennyire a belföld termelési költségei rugnak, már 6 frt 38 kr. nyereséget élvez papirban, melyből, ha 2 frtot le is von szállítási költség fejében, mégis nyer 4 frt 38 krt. A külföldi és belföldi termelő szerepet cserélnek. A külföldi fog importálni és versenyezni a belföldivel még saját piacán is. A belföldi ismét piacot veszít, termelvényei egyrésze raktáron marad. Kénytelen üzemét kisebb mérvre szorítani, munkásai egy részét elbocsátani, a foglalkoztatott idegen tőkét egy részben kivonni az üzletből sat.

Az agio fokozatos esése kényszeríti e szerint a belföldi termelőt kiviteli üzletének beszüntetésére; a termelés mérvének mérséklésére; mert a kiviteli üzlet csak veszteségeket hoz, s mert a külföldi termelő, kívül különben azonos termelési viszonyok között termelt, abba a helyzetbe jut, hogy ugyanazon cikkekre nézve nyereséggel importálhat.

Ha már azon termelő helyzetéről is ezt kell mondanunk, ki a külföldivel azonos körülmények között termelt; minő lehet az agio fokozatos esésének időközeiben azon termelő helyzete, kinek termelési viszonyai nem voltak azonosak a külföldi gyárossal, és ki versenyképességét és nyereségét egyes egyedül az agio fokozatos emelkedésének köszönhette. Fentebb egy példát vettünk fel, mely szerint egy ily termelőnek egy vég posztó előállításával 146 frt 18 kr. termelési költsége van, e szerint 5%-os agio mellett 148 frt 08 kr. ár mellett csak 2 frt 50 krt nyer minden végnél. Ha az árak az agio 10%-ra történt emelkedéséhez alkalmazkodtak, ez utóbbi termelő termelési költségei volnának

	előbb	most
nyersanyagra	110 frt — kr.	115 frt 25 kr.
munkára	10 „ 50 „	11 „ 03 „
tőkekamatra	6 „ 93 „	7 „ 27 „
egyéb kiadásokra	8 „ 25 „	8 „ 66 „
személyes tevékenységre	10 „ 50 „	11 „ 03 „

összesen . . . . . 146 frt 18 kr. 153 frt 24 kr.,

ámde a külföldi 144 frt 56 kr. ár mellett már versenyezhet a belföldön még a kedvezőbb viszonyok között termelő gyárossal is. Az a termelő, ki kedvezőtlenebb viszonyok között termelt, kénytelen

lesz teljesen felhagyni a termeléssel. Az üzem teljes beszüntetése liquidatiót, esetleg csődöt involvál. Az iparvállalat megszűnik. Az **agio** fokozatos esésével e szerint a termelés kisebbedik, a mennyiben mindazok az iparvállalatok, melyek tulajdonkép a szükséges előfeltételek nélkül a valuta fokozatos elértéktelenedése által nyújtott nyereség állandóságának reményében keletkeztek, kénytelenek üzemöket beszüntetni.

Az **agio** változásával, illetve esésével a belföldi ipar védelme is kisebb lesz. A védelem, melyet a magas **disagio** nyújtott, teljesen elesik, a vám, ha fémben fizettetik is, az **agio** esésével kisebb, a szállítási bér is csekélyebb lesz. A **disagio** esésével tehát nemcsak kivételes védelme esik el az iparnak, de még a vám is annyival kisebb, mennyivel a papirvaluta értéke, szemben a fémmel — melyben a vám lerovandó — javult.

Ha a védvamos tendenciákat bizonyos hosszabb időn belül papirvalutás országokban figyelemmel kísérik, azt fogjuk tapasztalni, hogy ezek ép azon időközben vannak visszatérőben, midőn a **disagio** alacsony. Ha valaki például figyelemmel volt a védvamos mozgalmakra Ausztriában, lehetetlen, hogy fel nem tűnt egyrésről az a közöny, a melylyel az iparosok a vámpolitika elveinek megállapítása iránt viseltettek; másrésről meg az a meleg érdeklődés, a melylyel a törvényhozás vámpolitikai intézkedéseit kísérték, más és más időszakokban. Az iparosok emez egymással homlokegyenest ellenkező magaviselete csak azt a meggyőződést kelthette a figyelmes észlelőben, hogy vannak időközök, melyekben az iparosok érdekeiket teljesen védve és termelvényeiknek a piacot biztosítva találhatták oly annyira, hogy érdekük védelmére kelni és a vámpolitika elveinek megállapításánál a termelés érdekeinek figyelembe vételét sürgetni fölöslegesnek tartották. Matlekovics egy sokat bizonyító esetet hoz fel vámpolitikai munkájában 1849-ből. Ez évben a kormány a vámtariffa kidolgozása végett bizottságot küldött ki, mely 1851-ben munkáját befejezván, a kormány életbe léptette az új tarifát. E bizottság iránt oly közönyt tanusított az iparos világ, hogy a szakértők között, kiket a kereskedelmi és iparkamarák egyes kérdések megfejtésére és fölvilágosítások nyújtására kijelöltek, voltak olyanok, kik a kijelölés előtt már több évvel

meghaltak. S ha kezünkbe vesszük az agio ingadozását mutató táblázatot, azt fogjuk találni, hogy 1848-tól egész 1851-ig a disagio folytonos emelkedést mutatott. 1851—1853-ig a papirvaluta értékében határozott javulás áll be, és ime ugyanazon iparosok, kik a vámtariffa kidolgozásával megbizott bizottság iránt oly nagy közönnyel viseltettek, ez időköz alatt erőteljes mozgalmat indítanak a vámtariffa szabadelvü intézkedései ellen. Ki ne emlékeznék továbbá az osztrák iparosok mozgalmaira 1876-ban. Ki ne emlékeznék arra, hogy az osztrák iparosok ez évben oly feltétel alatt küldték képviselőiket a birodalmi tanácsba, hogy a közel napirendre kerülő vámtárgyalások alkalmával a védvámokért az autonóm tariffáért, restrictióért szálljanak síkra. Ki ne emlékeznék végül ama számos petitióra és iparos gyűlési határozatokra, melyek ugyanez évben keltek, s kivétel nélkül védvámos vámpolitikát követeltek. S ime ez évben is magyarázatát leljük az iparosok eme magaviseletének a pénzérték határozott javulásában.

Eddigi fejtegetéseinket következőkben összegezhetjük :

1) A papirvalutás országban egyenletes termelésről szó sem lehet. Ha az agio fokozatosan emelkedik, tultermelés áll be; ha fokozatosan javul, általános üzletpangás következik be, a termelés mérve a minimumra száll le.

2) A papirvalutás ország termelése nem felel meg a nemzetközi munka-megosztás elvének, a mennyiben a disagio oly iparvállalatok keletkezését is lehetővé teszi, oly iparágak folytatására is ösztönöz, melyekre a kívánt előfeltételek épen nincsenek meg.

3) A papirvalutás országban habár csekély, de tartós vállalkozói nyereségre számítani nem lehet, mert a disagio befolyása alatt még a külfölddel azonos viszonyok mellett termelő vállalatok sem képesek termelvényeiknek a belföldi piacot állandóan biztosítani; a papirvalutás országban nincs meg ennek folytán a tartós vállalkozási kedv, mely a szükséges előfeltételekkel bíró iparágak folytatását és fejlesztését eszközölné; a papirvalutás országban a pénzérték folytonos ingadozása folytán erőteljes iparnak kifejlődése lehetetlenné van téve. Végül

4) a pénzérték ingadozása meg nem érdemlett nyereségben részesítvén egyrészt, igazságtalan veszteségeket háritván más részről a termelő vállalatra, elveszi a solid munkásság iránti kedvet.

E pontra vonatkozó fejtegetéseink befejezéseül néhány statisztikai adatot fogunk felhozni.

Ausztria-Magyarország és Horvátország részvényvállalatai a vasutakat kivéve 1867—1876-ig.

É v	Ausztriában		Magyarországban		Horvátországban	
	szám	befizetett részvénytőke o. é. frt	szám	befizetett részvénytőke o. é. frt	szám	befizetett részvénytőke o. é. frt
1867 végén	149	720,175,121	31	19,175,121	—	—
1868 „	177	759,583,033	66	40,629,016	—	—
1869 „	285	936,210,935	118	55,512,041	1	300,000
1870 „	350	1,049,654,391	142	60,230,122	3	665,000
1871 „	475	1,211,959,398	144	62,325,972	5	895,000
1872 „	703	1,798,198,217	149	68,059,232	8	1,880,580
1873 „	691	1,880,961,941	147	68,220,462	13	3,396,435
1874 „	608	1,666,645,302	133	59,391,754	14	3,518,619
1875 „	557	1,616,081,273	134	57,453,639	14	3,619,096
1876 „	512	1,513,751,674	137	54,549,967	15	3,522,198

Ausztria-Magyarország iparvállalatainak számát és befizetett részvénytőkéjét feltüntető táblázatból kitűnik az, hogy például Ausztriában 1867-től 1869-ig a részvényvállalatok száma 149-ről 285-re szaporodott; tehát 2 év alatt majd 50%-al. Ugyancsak Ausztriában 1869—1872 végéig a részvényvállalatok számának szaporulata több, mint 100%-ot tesz. 1872-től kezdve a részvényvállalatok száma folyton kevesbedik, úgy, hogy 1876 végén 191 részvényvállalattal van kevesebb Ausztriában, mint volt 1872-ben. A legtöbb iparvállalat Ausztriában 1874 és 1875-ben szűnt meg. A megszűnt iparvállalatok száma 1874-ben 73, 1875-ben 51-et tesz.

A befizetett részvénytőke az iparvállalatok számának szaporodásával növekedik. 1867-től 1868-ig, azaz egy év alatt a részvénytőke 39 millióval, 1869-ig 216 millióval növekedik. 1867-től 1872 végéig a részvénytőke szaporulata 1078 milliót tesz, 1872—1876-ig a részvénytőke 285 millióval kevesbedik. Nálunk a részvényvállalatok száma 1868-ban az előző évhez képest 50%, 1869-ben ugyancsak annyit, 1871-ben 21%-ot tesz; 1872-től kezdve a részvényvállalatok száma ép úgy apad nálunk, mint Ausztriában. A részvénytőke összege 1867—1872-ig megháromszorozódik. Horvátország részvényvállalatainak száma 1869-től 1876-ig ugyancsak fel-tűnő szaporodást mutat.

Az egyes iparágak termelését feltüntetendő, a következő összeállításban két nevezetesebb iparvállalatnak tevékenységét mutatjuk ki számokkal.

É v	Az első magyar waggon-gyártó részvénytársulat termelése				A Ganz-féle vasöntőde termelése				
	előállított kocsik száma	értéke o. é. frt	foglalkozott munkások száma	összes munkabér o. é. frt	előállított öntvények mennyisége vasműszűkben	értéke o. é. frt	foglalkozott munkások száma	a munkabér összege o. é. frt	nyersvas átlag ára o. é. frt
1869	574	730,000	350	123,000	225,280	—	578	338,394.50	2.67
1870	970	1,580,000	418	302,000	255,318	—	665	355,275.58	2.73
1871	1118	1,843,000	421	303,000	263,212	—	627	370,875.90	2.92
1872	1350	2,200,000	550	337,000	290,960	—	650	404,445.75	3.15
1873	1750	3,490,000	470	512,000	242,334	—	651	390,048.07	3.28
1874	1200	2,300,000	562	352,000	208,728	—	583	302,372.83	2.68
1875	276	620,000	202	96,000	181,030	—	564	278,470.29	2.49

Az első magyar waggon-gyártó részvénytársulat 1869-ben 574 darab kocsit állított elő, melyeknek értéke 730 ezer forintra rug. 1872-ben az előállított kocsik száma 1350 volt, tehát majd háromszor annyi, mint 1869-ben, 1873-ban az előállított kocsik száma 1750-re rug, mi majdnem négyszer annyi, mint 1869-ben. Az 1873-ban előállított kocsik értéke ötszöröse az 1869-ikinek. A termelés mérvének rohamos emelkedése a feltüntetett számadatokból kétségtelenül kiviláglik. 1875-ben az előállított kocsik száma csak 276 volt; tehát felénél is kevesebb annak, mint 1869-ben, és csak $\frac{1}{6}$ része az 1873-ban előállított kocsik számának. Az előállított kocsik értékében hasonló apadást észlelünk, a mennyiben az 1875-ben előállított kocsik értéke 110 ezerrel kisebb az 1869-kinél, és $\frac{1}{6}$ része az 1873-ban előállított kocsik értékének. A foglalkoztatott munkások száma 1869-től 1872-ig emelkedést, 1875-ben lényeges kevesbedést mutat. Érdekes jelenség az, hogy 1873-ban 470 munkásra 512,000 frt munkabér esik, míg 1874-ben 562 munkásra csak 352,000 frt. Míg 1873-ban minden 100 munkásra 1,000 frt esett, addig 1875-ben ugyanannyi munkásra csak 500 frt. A munkabérnek kiváló nagysága 1873-ban következtetést enged vonnunk arra, mily magas lehetett a vasuti kocsik száma ez évben, hogy a rész-

vénytársulat ily tetemes munkabért fizethetett. A Ganz-féle vasöntödében előállított öntvények mennyisége mázsákban 1869—1872-ig rohamos emelkedést mutat, míg 1875-ben a termelt mennyiség jóval alatta áll még az 1869-ikinek is. A vasöntőde 1875-ben 109,000 mázsával kevesebb öntvényt állított elő, mint 1872-ben. A foglalkoztatott munkások száma a Ganz-féle vasöntödénél ugyanoly növekedést mutat 1872-ig, mint a waggon-gyártó részvénytársulatnál. Érdekes már e vállalatnál is az, hogy míg 1869-ben a feltüntetett munkabérből fejenként és naponként egy-egy munkásra 1 frt 95 kr., addig 1872-ben 2 frt 7 kr., 1875-ben meg csak 1 frt 62 kr. esett. A nyersvas árának, a munkabérek összegének összevetéséből az előállított öntvények mennyiségével az tűnik ki, hogy a vasöntőde ép azon évben mutatta fel a legnagyobb tevékenységet, a mely évben a munkabér legmagasabb, és a vas ára a legnagyobb volt.

Tekintve, hogy a tüzelő anyag az iparvállalatoknál majdnem kivétel nélkül nagy szerepet játszik, s tekintve, hogy bizonyos cikk előállított mennyiségéből a fogyasztás mérvére többé-kevésbé biztos következtetést lehet vonni, nem lesz talán érdektelen feltüntetni hazánk kőszéntermelését 1866-tól 1872-ig. A termelt mennyiség összege világot vethet mindazon vállalatok termelésére is közvetve, melyek tüzelő anyagul a kőszéntet használják.

Baranyamegye kőszéntermelése 1866—1871-ig akár a termelt mennyiséget, akár az alkalmazott munkások számát, akár a szállító pálya hosszát tekintjük, rohamos emelkedést mutat. Az 1871-ben termelt kőszénmennyiség majdnem kétszer annyi, mint 1866-ban. Az alkalmazott munkások száma 1871-ben 811-el több, mint 1866-ban és a szállító pálya 8777 bécsi öllel hosszabb 1871-ben, mint 1866-ban. Az egész ország kőszéntermelése a nevezett időközben ugyancsak emelkedést mutat. A legnagyobb emelkedés 1868-ban volt észlelhető, mely évben a termelt mennyiség 1.681,450 vámmázsával haladta meg az előző évit. A barna kőszén termelése a soproni kereskedelmi és iparkamara kerületében a nevezett időköz alatt 1.095,765 vámmázsával emelkedett, és a munkások száma 363 egyénnel szaporodott. Az egész országban termelt mennyiséget véve még erősebb emelkedés tapasztalható a barna kőszén termelésében, mint a fekete kőszénében, a mennyiben ennél az 1871-ben termelt mennyiség 11.372,538 vámmázsányi szaporulatot mutat, szemben az 1866-ban termelt mennyiséggel.

É. v	F o k o t o k ö s z é n					B a r n a k ö s z é n				
	termelt mennyiség	alkalmazott munkások száma	szállító és járművek gőzerőre	szállító pályahossza b. ölelben	termelt mennyiség	termelt mennyiség	alkalmazott munkások száma	szállító és járművek gőzerőre	szállító pályahossza b. ölelben	termelt mennyiség
	B a r a n y a m e g y ő l e n (Pécs, Szabolcs, Vasas, Szász)					M a g y a r o r s z á g b a n				
	vámháza	szám	szám	bécsi öl	vámháza	vámháza	szám	szám	bécsi öl	vámháza
1866	3,999,991	1097	—	22,136	8,263,478	1,571,188	838	3	2000	5,741,486
1867	3,669,981	1059	—	24,490	8,054,670	1,829,304	818	6	3020	6,688,038
1868	4,458,509	1295	—	24,734	9,736,120	2,278,444	922	3	6320	8,864,802
1869	4,757,255	1644	—	26,950	9,870,652	2,585,496	1119	5	6780	11,246,754
1870	5,349,217	—	—	—	10,743,056	2,581,087	—	—	—	12,039,632
1871	6,261,176	1908	27	30,913	10,342,404	2,666,953	1191	4	—	17,114,024

A kőszéntermelésre vonatkozó adataink kiegészítésül felhozzuk a cs. kir. szab. Duna-gőzhajózási társulat telepein 1866—1871-ig termelt pirszén és széntégla mennyiségére vonatkozó összeállítást :

É v	P i r s z é n	S z é n t é g l a
	a cs. kir. szab. dunagőzhajóz. társ. telepein	
	v á m m á z s á k b a n	
1866	71,135	—
1867	81,111	—
1868	93,077	20,593
1869	158,697	37,970
1870	111,563	236,456
1871	217,785	484,128

A pirszén és széntégla termelése is csak azt mutatja, hogy a termelés nálunk a nevezett időszakban rohamosan emelkedett.

Felhozzuk végül a répaczukortermelésre vonatkozó számadatokat 1867—1875-ig. Az alább közlött kimutatás szerint répaczukortermeléssel legtöbb gyár nálunk 1872-ben foglalkozott. A legtöbb cukor a felhozott időközben 1870-ben gyártatott, s a bevitel- és kivitelre vonatkozó adatokat tekintve ezen évet kell a fölvelt egész időszakba a legkedvezőbbnek mondani. Az agio fokozatos emelkedése, melyet ez évben észlelni lehetett, volt befolyással ezukorkivitelünkre. 1875-ben a cukorgyárak száma 17-re apadt, a gyárak számát tekintve tehát a felvett időközben ez a legkedvezőtlenebb. 1874-ben a termelt nyerscukor csak 140,763 vámmázsát tett, tehát a cukortermelésre a legkedvezőtlenebb év ez volt.

É v	Rúpaezükör termelés a dunántúli kerületben				U g y a n a z M a g y a r o r s z á g b a n							
	a gyárak száma	a feldolgozott répanemnyiség vámházakban	munkabér egy napra		termelt mennyiség	a gyárak száma	a feldolgozott répanemnyiség vámházakban	termeltetett		bevitel kivitel		fizetett adó o. é. ft
			férfi	nő				nyers- ezükör	üledék- ezükör	m. ft.	m. ft.	
1866	10	774,043	—	60	88,095	—	—	—	—	—	—	—
1867	10	1,094,443	—	70	67,877	18	1,249,193 mm.	219,193	57,803	15.1	9.0	1,466,897
1868	10	1,397,601	—	80	76,175	—	"	244,282	92,216	12.1	7.7	—
1869	10	948,390	1.	—	73,221	—	"	274,920	174,350	13.5	4.8	1,000,484
1870	9	777,544	—	—	72,201	26	"	319,623	91,239	12.1	8.9	896,311
1871	9	1,309,263	—	—	98,135	25	"	255,214	113,370	15.2	9.5	1,481,078
1872	9	972,129	—	—	97,427	26	"	225,951	94,178	16.	6.3	1,166,272
1873	9	821,815	1.60	40—80	126,464	23	1,404,473 "	133,636	79,559	14.4	7.0	1,025,397
1874	9	737,206	—	—	29,037	20	984,000 "	140,763	59,632	11.2	4.9	719,551
1875	7	—	—	—	—	17	"	174,736	84,717	—	—	759,342

Az agio befolyása az árákra.

Dolgozatunk általános részében utaltunk arra, hogy a papírpénz azon pillanatban, midőn kényszerforgalommal ruháztatik fel, valóságos pénz, tehát nem csereeszköz, de valóságos értékmérővé lesz. Utaltunk volt már arra is, hogy a rossz pénz rendszerint kiszorítja a forgalomból a jó pénzt, hogy más szóval a papírvalutás országban a fémpénz mielőbb eltűnik a forgalomból, és a csere közvetítését csaknem kizárólag a papírpénz eszközli. Mi természetesebb, mint hogy ily körülmények között a papírpénz értéke, és értékében beállott minden változás, befolyással lesz mindazon értékek árára, melyeket pénzen veszünk és adunk. A papírpénz értékének kisebbedésével vételereje kisebb, az árák tehát emelkedni fognak, s viszont a papírpénz értékének emelkedésével vételereje nagyobb, az árák tehát esni fognak. Alkalmazva ezt az agióra, következőleg fejezhetjük ki: Az agio emelkedésével az árák is emelkednek, esésével az árák is esnek.

De a tapasztalás úgy bizonyítja, hogy az agio állása óránként változhatik, és pedig eshetik vagy emelkedhetik egyaránt, tehát mozgásában nincsen semmi rendszeresség, úgy hogy megtörténhetik, miszerint azon időköz alatt, míg valaki termelvényét árúsítja vagy az üzletet megköti s így árúját az agio jelen állásához mért árúforgalomba hozta, a papírpénz újabb elértéktelenedése áll be és az ellenérték, melyet más árújáért nyert, 5—10%-val kevesebb, mint volt rövid idő előtt. Efféle eshetőség kényszeríti az eladót arra, hogy az árhoz még néhány százalékot az agión felül is esatoljon, mely újabb értéktelenedés beállta esetére kárpótolja, tehát biztosítással szolgáljon a felől, hogy még az esetre is, ha a papírpénz értékében hirtelen változás áll be, nem szenved veszteséget. Így történik aztán, hogy az árák nem csak azon %-val magasabbak, a melylyel az agio emelkedett, hanem rendszeren még azzal a biztosítási praemiával is, melyet a termelő magának fizettet. Oly időközben tehát, midőn az agio felettebbbingadozik, az árák emelkedésének százaléka nem áll arányban az agio emelkedésének százalékával, és annál nagyobb, minél inkább lehet kilátás arra, hogy az agio rövid idő alatt újabban emelkedni fog.

A felállított tételek egészen általánosak. Feladatunk megoldá-

sához még a következő három kérdés tüzetes tárgyalása szükségeltetik, mikor, hol és mikép áll be az áremelkedés, más szóval, vajjon azonnal az agio emelkedését közvetlen követőleg, vajjon a papirvalutás ország minden vidékén egyszerre, avagy minden árucikknél egyszerre, egyenlő mérvben lép-e fel az áremelkedés vagy esés?

Tegyük fel, hogy Y. ország háborúba keveredik. A háború költségeit e célra kibocsátott kényszerforgalmu papirpénzzel fedezi. Ezzel fizeti a hadi felszereléseket, ezzel a hadsereg élelmezőit, ezzel saját katonáit. A nagyobb szükséglet, mint a forgalomról általában szólva már említettük, lázas tevékenységet fog szükségessé tenni, például a fegyvergyárakban, posztógyárakban és más egyéb, a hadi szükséglethez tartozó cikkeket előállító gyárakban. Első sorban tehát ezen cikkek ára fog felszökni. Az efféle cikkek ára felszökik egyszer azért, mert a nagy keresletet csak nagyobb erőfeszítés mellett lehet kielégíteni, másrészt azért mert az ellenszolgálatot a termelő papirpénzben kapja, melyről nem tudja s nem tudhatja, mit ér, nem csak azért, mert az agio ily időben folyton ingadozik, és a hadi szerencsével változik, de mert a háború tartama és kimenetele fog esetleg határozni a felett, mikor lesz a kényszerforgalom megszüntethető. E mellett fel fog szökni a búza, rozs, a zab ára, és általában mindazon élelmi cikkek ára, melyek a hadsereg részére vásároltatnak, végül mindazon cikkek ára, melyeket a katonák zsoldjukon vesznek, például a szeszes italok, gyümölcsé. Részben a hadsereg élelmezői és szállítói, részben a katonaság útján a kényszerforgalmu papirpénz egy része azonnal forgalomba jut, magával vivén lassanként a forgalom minden erébe azt a bizalmatlanságot, melyet az adó és vevő közönség az új pénz iránt táplál. A kibocsátott papirpénz egész összege nem juthat forgalomba, mert a hadsereg szükségletei csakhamar fedezvék, s a gyárak megszüntetvén a kettőztetett tevékenységet, a papirpénz nagy része a gyáros, a szállító kezében reked, annál is inkább, mert ily időben az üzlet általában pang, és a forgalom a lehető minimumra száll alá, s így a papirpénz nem lép fel azon kínálattal, hogy forgalomba jutott mennyisége által is elértéktelenedését maga után vonja. Az élelmezők és katonaság útján forgalomba jött pénzmennyiség pedig inkább csak azon vidéken, mely a cikkeket szolgáltatja, illetve azon vidékek közelében terjed, hol a háború folyik, vagy a hadsereg egyes

hadosztálya koncentrálva van. Az áremelkedés tehát egyrészt csak néhány árúcikkre terjedhet, másrészt csak bizonyos vidékre nézve állhat be, s így általánosnak épen nem nevezhető.

Egészen más jelleme van azon áremelkedésnek, mely a háború befejezése után, akkor, midőn a papírpénz valósággal forgalomba jő, észlelhető. A szállítók és gyárosok kezében maradt vagy pénztárakba került pénz, olcsó kamatláb mellett, vállalatokba folyik. Élet, vállalkozási kedv mutatkozik mindenütt. A tétlenül hevert tőke és munkaerő új munkásságra indul. Az olcsó kamatláb vállalatokra ösztönöz, az általános munkakedv jó kilátással biztat. A pénzbőség meghozta értékét mindennek. Az áremelkedés általánosan érezhetővé lesz.

Egybevetve már most az áremelkedést, melyet a háború kitörésekor észlelhetünk, azzal, melyet a háború befejezése után tapasztaltunk, a következő különbségeket kell jelezniünk. Amaz úgy, mint emez, az agio, azaz a papírpénz értéktelenedésének kihatása volt. Amabban az értéktelenedésre a bizalmatlanság, emebben a forgalomba jutott mennyiség hívta elő a disagiót, és gyakorolta a hatást az árakra. Amaz átmeneti, emez tartós volt. Amaz közvetlen követte az agio felnövekedését, emez csak bizonyos idő múlva. Amaz részleges, emez általános volt. Amaz az agio felszökkenésének és ingadozásának közvetlen, emez csak utóhatása. Szóval a két áremelkedésnek egymástól teljesen elütő jelleme van. Utóbbi beállhat teljesen békés időben is a papírpénz szaporítása folytán, amaz a háború rendkívüli szükségletei által szittatik. Rendesnek tehát teljes joggal az utóbbit, abnormisnak az előbbit kell constataálnunk.

Az agio emelkedését közvetlenül rendszerint nem követi az áremelkedés azonnal, miután az árak csak akkor alkalmazkodnak az agióhoz, ha a forgalomba hozott pénzmennyiség már tényleg forgalomba is jött. Minél nehezebben jut a papírpénz forgalomba, annál későbbben és fordítva áll be az agio emelkedés.

Sokkal egyszerűbb megoldása van azon kérdésnek, hogy helyi tekintetben hol kezdődik az áremelkedés és mely irányban terjed. Az emelkedés természetyszerűleg csak ott lesz észlelhető, hol a papírpénz képezi a fizetési közeget, illetve, hol a papírpénz csekélyebb értéke szemben a fémmel az árképződésére befolyással van és lehet, tehát először is azon gyárakban és azon gyárak vidékén, a

hol a hadsereg részére a szükségletek termeltetnek, másodsorban azon vidéken, a hol a hadsereg élelmezésére az élelmi cikkek vásároltatnak, s végül ott, hol a katonaság tényleg tartózkodik és zsoldját költi. Ha a háború az ország csak egy kis vidékére szorúl, az áremelkedés is kisebb helyen lesz észlelhető, feltéve itt is azt, hogy kényszerforgalmi papírpénz már előzőleg is forgalomba nem volt. Szabályul fel lehetne állítani: hogy a háború színhelyéhez közel eső vidéken és nagyobb forgalmu és kiválóbb közlekedési központokon az agio hatása előbb, kisebb forgalmu piacon később lesz észlelhető. A nagy kereskedő előbb, a kiskereskedő utóbb fogja tapasztalni a beállott változást; mindkettő akkor, midőn árúraktárát ki kell egészítenie. Hegyvidékeken, melyek első rendű szükségleteiket, például gabonájukat a nagyobb piacokon kénytelenek beszerezni, tengeri kikötőkben avagy határszéli helyeken, melyek a külfölddel élénk érintkezésben vannak, az áremelkedés előbb, belföldön később áll be.

Az árúcikkekét a szerint, a mint előbb vagy utóbb alkalmazkodnak ár tekintetében az agiohoz, több osztályba lehet soroznunk. A legtöbb érzékenységet az agio ingadozása iránt tanúsít azon cikkek ára, melyek a papirvalutás országban egyáltalán nem termeltetnek, és így egyedül külföldről hozatnak be. Ilyenek például nálunk a kávé, rizs, thea, déli gyümölcsök, részben a gépek, azután a nyers anyagok közül a selyem, indigo, festanyagok, pamut s. t. b. A papirvalutás országban, mint mondtuk, a fém pénz kiszorúl a forgalomból, maga is árúcikké, adás vevés tárgyává lesz. A külföldi cikkek napi árait nem a rendes fémvaluta, hanem a papírpénz fogja megállapítani. A külföld ugyanis papirvalutában kifejezett árak mellett lesz kénytelen eladni, s így napi árai megállapításánál, alkalmazkodni az időközönként változó agiohoz. Ha az agio egyik nappól a másikra 5%-al emelkedik, okvetlen 5%-al nagyobb árt kell követelnie, ha meg akarja kapni ugyanazt az értéket, melyet a papírpénz még tegnap fémben kitejévezve képviselt, egész általánosan kifejezve, amnyival többet kell kérnie papirban, mint a mennyivel a papir kevesebb értékű a belforgalomban a fémnél.

Másodsorban emelkedik mindazon árúcikkek ára, melyek előállításánál a fent elősorolt vagy hason osztályzatba eső cik-

kek használtatnak. Így a pamut árának emelkedése befolyásolni fogja a pamutból készült czikkek árát. Minél több kívántatik valamely árúczikk előállításához a külföldi és az agio emelkedésével megdrágult czikkből, annál magasabb lesz aránylag a kész termelés ára, szemben azzal a termelvénnyel, melynek előállításához hason mennyiség mellett ugyanazon czikkből kevesebb szükségeltetett.

Emelkedni fog főleg a rendes kiviteli czikkek ára. A külföld fémbe fizet. A fém az agio emelkedésével mind több papírpénzt képvisel. Az agio emelkedésével tehát a kiviteli czikkek mind jobban fizettetnek a külföldön. A külföld árai iránytadóak lesznek a belföldre — az árak a belforgalomban emelkedni fognak. Emelkedni fog tehát a nyers termények, gabnaneműek ára, ezzel egyetemesen emelkedni fog mindazon termelvénnyel, melyek a nyers terményekből a belföldön termeltetnek, ismét abban a mérvben, a mint előállításukhoz több vagy kevesebb kell azon nyers anyagból, melynek ára az élénk kivitel folytán lényegesen emelkedett. A nyers termények áremelkedését követi az élelmi szerek árának és végül a munkabér emelkedése.

Az agio befolyása tehát legelőbb azon czikkeknél lesz érezhető, melyek kizárólag külföldről hozatnak be; meglehetősen gyorsan alkalmazkodnak az agióhoz a papirvalutás ország kiviteli árúczikkeinek árai is; ezeket követik az azokból vagy azok segítségével előállított belföldi, majd a külföldről behozott gyártmányok, élelmi szerek, és végül a munkabér.

A lehozott törvény azt mutatja, hogy az agio egy ugyanazon változása, habár különböző időben, de minden árúczikk árára gyakorol befolyást. Az a kérdés már most, vajjon az agio egy ugyanazon változása, habár különböző idő múlva, de egyenlő mérvben, egyenlő százalékkal hajtja-e felebb a legkülönfélébb czikkek árát avagy nem, s ha nem, mily okokra kelljen-e jelenséget visszavezetnünk? Figyeljük meg a kérdést jól. A kiindulás az, hogy a hatás minden czikkre egyforma, s a kérdés az, mennyire áll ellen e hatásnak az egyes árúczikk, illetve mily tényezők ellensúlyozzák kisebb vagy nagyobb mérvben, de rendszeresen ennél vagy amannál a czikk-nél az agio hatását.

Az iránt tisztába vagyunk, hogy a közgazdasági jelenségek

több egymásba szövődő, hatásukban egymást olykor előmozdító, máskor gátló tényezőknek képezik az eredményét. Ebből folyólag az iránt, hogy egy bizonyos közgazdasági principiumot, illetve ennek hatását concret esettel beigazolni feltétlenül egyáltalán nem, csak megközelítőleg lehet, hogy sok esetben közgazdasági principumok hatását a felhozott concret eset megczáfolhatja, s annak igazsága ellen bizonyíthat. Például fel lehet hozni azt, miszerint bizonyos nagyobb áremelkedés a disagio emelkedésének tulajdonítható — de nem lehet per absolutum ezt annak tulajdonítani, mert kedvezőtlen termés, vagy a túl nagy kereslet a kínálattal szemben sat. körülmények elősegíthették, a disagio különben kétségbevonhatlan hatását; tehát a concret eset még többet bizonyít, mint a mit a felállított szabály mond. S fordítva el lehet mondani, hogy például az agio azonnal érezteti hatását oly czikkek iránt, melyeket a papirvalutás ország kizárólag a külföldtől szerez be, s a concret eset azt bizonyítja: hogy az árúk nem változtak, mert az agio befolyását ellensúlyozta azon körülmény, hogy a kérdésben lévő czikkből nagy készlet volt a piaczon, avagy mert a magasabb ár mellett, a fogyasztás kisebbedése lévén várható, a gyáros később volt árait leszállítani, hogysesem piaczát veszítse, sat.

Egyszóval a kereslet és kínálat egymáshoz viszonyított viszonya az árúkelet minősége és a közlekedés nehézsége vagy könnyüesége, ugy általában valamely piaczra hozott összes áruczikkekre, mint egyes áruczikkekre, illetve azok árképződésre az agio hatása mellett is befolyással marad, és pedig vagy azzal együtt, vagy az ellen hatva. Az árképződés eme tényezőinek hatását, a mennyiben agióval együtt, vagy az ellen hatnak, könnyű elvbe foglalni, de az az árképződés törvényéből és a felhozott példákból is eléggé világosan folyik. Nagy kereslet csekély kínálattal szemben együtt hat. Nagy kínálat csekély kereslettel szemben ellene hat a pénzérték ingadozása hatásának. De az árképződés eme tényezőinek fellépésében nincsen rendszeresség. Az, hogy a kereslet és kínálat ne legyen egymással egyensúlyban, előfordulhat ma és itt, de nincs meg ugyancsak ma, de egy más helyen, avagy nincs meg, már holnap, vagy nem volt meg tegnap ugyanazon helyen. Mi nem ezen tényezők, hanem más tényezők elősegítő vagy egyensúlyozó hatását keressük, melyek mindenütt és mindenkor ép oly általánosnak hatnak, mint hat az agio az összes forgalomba hozott áruczikkekre.

Oly tényezőket, melyek okozzák, hogy az agio egy és ugyanazon változása egyes czikkeknél nagyobb a másiknál, kisebb áremelkedést idéz elő.

Régi tapasztalati elv az, hogy a termelés természetes tényezőin tehát a természetén magán az ember nem uralkodik oly mérvben, mint uralkodik a termelés személyes tényezőjén, a munkán. A munkát nagyobbítani, a szorgalmat kettőztetni, a tőke hiányán segíteni lehet, de a természet fukarságán, az éghajlati viszonyokon, időjáráson stb. változtatni, a föld termékenységét bizonyos fokon túlfokozni nem lehet. Ebből következik, hogy oly termelési ágak, melyekben a fő szerep a munkának és tőkének jut, a nép élet egyéb részeivel egyenletesen fejlenek, tökéletesednek, hogy az ily termelési ágak körébe tartozó czikkek előállítására folytonosan egyszerűsítettik, olcsóbb lesz, ehhez képest az ily czikkek ára is mind kisebb lesz. Oly iparágak termékei ellenben, melyeknél a termelési költségek nagy részét a nyersanyag beszerzése képezi, nemcsak hogy olcsóbbá nem lesznek, de az emberi műveltséggel a szükségletek minőségileg és mennyiségileg is szaporodván, a szaporodó kereslet folytán, mind drágábbak lesznek.

Minél közelebb áll valamely árucikk a nyersanyaghoz, azaz, minél kevésbé van abban a nyersanyag feldolgozva, melyből készült; annál drágább s minél jobban fel van dolgozva valamely cikkben a nyersanyag, annál olcsóbb lesz az idő folytán. A természet, mint termelési tényező, erői korlátoltságában keresendő oknál fogva, az árucikkek termelési költségeit hosszan tartó erős kereslet mellett mind nagyobbra, az emberi ész és gondolkodás pedig korlátlanságánál fogva, bárminő legyen is a kereslet, az árucikkek termelési költségeit a folytonos javítások és találmányok által mind kevesebbre teszi. Ez ismert s tapasztalatilag igazolt közgazdasági törvény, melyet hosszasan igazolnunk nem szükséges.

Az árképződésnek a termelési költségek nagyságában rejlő tényezője, illetve a termelési költségeket határozó termelési tényezők említettem tendenciája az, a mi az agio hatását, oly árucikk-nél, melyek előállításával a munkáé a főszerep, állandóan ellensúlyozza, és eredményezi azt, hogy az agio egy és ugyanazon változása folytán, habár különböző időpontban, de legnagyobb áremelkedés tapasztalható a nyerstermények-

nél, élelmi szereknél, kisebb gyártmányoknál azon fokozatban, a mint előállítási költségeik kisebb vagy nagyobb százalékát a nyersanyag beszerzési ára képezi.

Ezek röviden az általános szabványok, melyeket az agio emelkedésének hatásáról az árakra felállítanunk lehetett. Térjünk át azon hatások ismertetésére, melyeket a pénzürték javulása idéz elő az árakra.

Kiindulva azon általános szabályból, melyet felállítottunk, hogy a pénzürték javulásával az árak is esnek, ugyanazon sorrendben fogjuk tárgyalni a kérdéseket. Ha az árak alkalmazkodásáról szemben az emelkedő agióval, azt mondtuk, hogy az rendszerint nem áll be általánosan, az agio felszökkenését közvetlen, követőleg úgy azt az agio esése esetére több oknál fogva kell állítanunk.

Minden termelő, örömelebb emeli terményei árát, mint a hogy abból enged. Mig egyfelől megragad minden alkalmat, mely az árak emelésére kedvezőnek mutatkozik és igyekszik kizsákmányolni minden körülményt, például tehát azt, hogy a papírpénz, melylyel a vevő fizet, kisebb értékű, mint a fém, arra nézve, hogy árait emelhesse; másfelől azonban idegenkedik árai leszállításától mind addig, mig azt, vagy a verseny, vagy a megváltozott körülmények mulhatlanul nem követelik.

De másodszor a pénzürték rendszerint a forgalom nagyobb élénkségével esik össze. Fenti fejtegetésünkre utalva említjük fel itt is, hogy az agio nagymérvű ingadozásait, mint az általános bizalmatlanság időközeit, a forgalom kiváló élénkségének korszaka váltja fel, s hogy a papírpénz tulajdonkép csak ez idő alatt kerül forgalomba. Mindennek kétszeres ára lesz már a nagymérvű vállalkozásnál fogva is. S ép ily időben szokott beállani a valuta javulása is, egyrészt, mert a bizalmatlanság okai elenyésztek, mert másrészt a papírpénznek forgalomba hozott mennyisége is felszívott a kettőztetett forgalom által. Ily körülmények által talán indokolva van, miért vesz az árak alkalmazkodása a pénzürtékben beállott javuláshoz, hosszabb időközt igénybe.

Azon kérdés tekintetében, hol előbb és hol áll be később az árak esése, hason szabályt kell felállítanunk a pénzürtéke javulása esetére, mint állítottunk az agio emelkedése esetére. Az árak esése

lehetőbb a külföldről importált árucikkeknel, majd azon gyártmányoknál, melyek előállításához ezek szükségeltetnek, azután a kiviteli cikkek, élelmi szerek, és legkésőbb a munkabér és ugyan lehetőbb a nagy forgalmi központokon és a nagybani kereskedésben, később a kis kereskedésben áll be.

Mielőtt a lehozott tételek statisztikai bizonyításába bocsátkoznánk, két megjegyzést kell tennünk. Először utalnunk arra, a mit Soetbeer oly röviden és szabatosan e szavakban fejez ki: „die praktische Wirkung eines Prinzips ist für sich niemals im Einzelnen mathematisch nach zu weisen.“ Az árképződésre oly számtalan momentum hat közre, hogy e tapasztalati igazságnak kiváló hangsúlyozása ép itt, midőn az árak változásaiból, tételeink igazságára akarunk következtetni, igen szükséges.

Másodszor adataink hézagosságának igazolására fel kell hozni azt a nehézséget, melylyel ezen adatok gyűjtésénél küzdenünk kellett, ha csak többé kevésbé meghagyható adatokat kívántunk nyerni.

Minden igyekezetünk mellett sem voltunk képesek például a gyarmat- és fűszerárúkra nézve adatokat találni, s így kénytelenek vagyunk az idevonatkozó állítások bizonyításául csupán fenti levezetésünkkel beelégedni.

Adataink jobbra Ausztria-Magyarországra vonatkoznak. Talán nem is kell bővebben magyaráznunk, hogy miért? Lesigang mondja: „Unter allen Staaten europäischer Civilisation (tehát az Egyesült államokat is beleérti) hat wohl Österreich die meiste Gelegenheit gehabt, in Bezug auf die Bedeutung und die Wirkungen der alleinigen Circulation von entwertheten Papiergelde Erfahrungen zu machen.“ Ehhez járul az adatok beszerzésének könnyebbége, közigazdaságunk multjának bővebb ismerete, s végre azon hit, hogy monarchiánkra vonatkozó adatok legtöbb érdekléssel fognak birni azokra, kik talán e fejtegetéseket olvasmányuk tárgyává teszik.

A budapesti kereskedelmi és iparkamara „Adalékok Magyarország nyers terményeinek ártörténetéhez, a tizenkilencedik században, a pesti piacon történt jegyzések szerint“ című munkájának jegyzései alapján, o. é. ezüst forintokra átszámítva 1848-tól 1872-ig terjedő időszakban a főbb nyerstermények átlagárai, következők voltak :

Év	alsó-ausztriai mérője														
	buza	rozsa	árpa	zab	kukorica	repcze-olaj	bécsi mázsája	szesz	őkörbőrök	faggyú	disznózsir	szalonna	kender	méz	viasz
						repcze-olaj	bécsi mázsája	szesz	párja	bécsi mázsája					
1848	2.85 ₉	1.70 ₁	1.25 ₇	0.89 ₄	1.17 ₁	12.87	-33 ₃	19.64	23.37	18.83	18.75	8.61	-	-	74.77
1849	2.82 ₀	1.76 ₀	1.34 ₃	1.20 ₄	1.37 ₀	21.83	-41 ₂	21.56	26.20	24.47	22.53	10.68	-	-	81.31
1850	2.63 ₂	1.65 ₄	1.40 ₄	1.28 ₇	1.54 ₀	19.57	-39 ₈	22.34	24.27	22.01	20.46	9.78	-	-	84.82
1851	2.36 ₉	1.65 ₆	1.38 ₇	1.17 ₃	1.60 ₃	19.14	-45 ₇	21.33	23.84	17.36	19.46	13.01	-	-	87.68
1852	3.04 ₂	2.49 ₅	1.91 ₃	1.22 ₂	1.95 ₅	14.86	-53 ₂	23.07	27.14	25.38	23.62	15.66	18.83	-	90.96
1853	3.78 ₈	2.89 ₀	2.22 ₁	1.61 ₄	2.43 ₂	22.65	-49 ₆	23.18	29.54	31.32	24.38	16.85	16.61	-	84.13
1854	5.40 ₈	4.23	2.45	1.85	2.86 ₂	29.32	-59 ₀	22.95	34.42	29.84	26.55	17.14	15.54	-	87.78
1855	5.41 ₅	3.96 ₂	2.50 ₇	1.43 ₉	2.77 ₇	31.03	-65 ₀	27.73	32.53	37.54	29.67	16.46	21.36	-	89.89
1856	4.90 ₁	3.38 ₅	2.05 ₉	1.30	2.18 ₄	29.87	-49 ₄	28.65	32.26	32.07	29.98	18.26	17.69	-	90.67
1857	3.34 ₆	1.95 ₁	1.69 ₈	1.33 ₄	2.00 ₁	25.92	-43 ₁	33.84	33.27	33.78	30.23	16.09	20.15	-	99.22
1858	3.20 ₀	1.95 ₅	1.71 ₇	1.44 ₉	2.31 ₆	25.90	-43 ₂	27.34	31.75	30.95	27.09	16.88	19.91	-	98.53
1859	3.15 ₉	2.05 ₈	1.66 ₆	1.47 ₇	1.92 ₇	18.84	-50 ₇	28.09	27.87	23.58	19.17	13.52	15.54	-	96.28
1860	3.53 ₉	2.17 ₄	1.68 ₀	1.17 ₇	1.09 ₃	19.02	-45 ₄	30.43	26.07	25.85	22.17	11.34	13.31	-	93.53
1861	3.86 ₃	2.66 ₂	1.97 ₃	1.19 ₅	2.08 ₅	22.28	-48 ₁	28.24	28.50	27.17	25.49	11.77	18.09	-	94.62
1862	3.65 ₇	2.50 ₉	1.87 ₁	1.28 ₀	2.71 ₆	25.21	-44 ₉	25.28	29.48	29.63	26.89	13.62	19.98	-	93.72
1863	4.17 ₃	2.60 ₅	2.16 ₂	1.65 ₅	2.56 ₁	28.79	-46 ₉	23.73	28.03	25.82	26.70	17.77	17.28	-	196.14
1864	3.70 ₁	2.45 ₆	1.94 ₈	1.58 ₁	2.68 ₀	21.15	-43 ₉	21.60	25.38	32.97	30.89	19.16	16.96	-	103.25
1865	2.80 ₁	1.76 ₉	1.29 ₀	1.10 ₇	1.52 ₉	23.59	-39 ₆	23.90	26.10	33.87	30.31	17.94	15.29	-	93.33
1866	3.76 ₈	2.74 ₁	2.03 ₀	1.41 ₂	2.27 ₇	22.55	-44 ₆	21.39	24.42	28.97	25.36	15.24	12.83	-	87.78
1867	4.95 ₂	3.12 ₉	2.50 ₂	1.42 ₆	2.28 ₄	17.56	-44 ₄	24.66	26.63	30.03	29.58	15.20	15.05	-	97.70
1868	4.44	3.12 ₉	2.17 ₅	1.45 ₇	2.16 ₁	19.69	-40 ₃	30.59	28.84	33.68	33.04	15.95	16.83	-	95.81
1869	3.68 ₇	2.51	2.00 ₆	1.53 ₄	1.89 ₇	21.16	-36 ₉	29.32	27.53	33.20	30.63	15.08	16.83	-	95.19
1870	4.29 ₉	2.64	1.08 ₁	1.83 ₉	2.58 ₃	24.17	-40 ₁	28.91	26.24	31.33	30.41	14.15	19.95	-	86.17
1871	4.72 ₁	2.92 ₄	2.16 ₄	1.69 ₉	2.82 ₇	24.52	-42 ₂	32.72	26.19	28.90	28.07	14.41	17.60	-	82.43
1872	6.12 ₆	3.31	2.63	1.60 ₉	3.62 ₃	20.57	-53 ₄	31.60	28.82	34.60	32.63	18.47	20.59	-	80.98

Vegyük tárgyalás alá a 48-tól 50-ig terjedő időszakot. Az agio átlagos állását véve e négy évi időszak fokozatos emelkedést, árhullámzást, az egyes éveken belül pedig nagy értékű ingadozást észleltünk. A legmagasabb fokot az agio 1850. év november havában éri el, midőn az ezüst árfolyama 150 el jegyeztetett, ugyanezen évre esik az agio hullámzása 39%-al. Az árak, a búzát és rozsot kivéve általában emelkedést mutatnak. Így a kukoricza ára 1.17 forintról 1.60 forintra, a kenderé 8.61-ről 13.01 frtra szökik. A búza és rozsnál az 1849. és 1851-iki évek, meglehetősen jó aratása lehetett, mi az agio ingadozását ellensúlyozta. Egyébiránt a részletesebb árfeljegyzést nézve, például a búzánál is nagymérvű ár-ingadozást tapasztalhatunk. Így például 1849-ben a búza ára 4.68 frt és 2.57 forint között ingadozik.

A részletesebb árfeljegyzéseket nézve világosan tapasztalhatjuk, mint alkalmazkodik például a búza ára is az agio ingadozásához.

A búza ára oszt. ért. krajczárookban, 1849. január—decemberig Budapesten alsó-ausztriai mérőkben.

Január			Február			Márczius			Április		
nap	ár	Legmag. állása Legalacs. az ezüst 112 1/2 111 1/2	nap	ár	Legmag. állása Legalacs. az ezüst 112 1/2 111 1/2	nap	ár	Legmag. állása Legalacs. az ezüst 115 1/4 112 1/8	nap	ár	Legmag. állása Legalacs. az ezüst 115 113 1/2
2	282.4			6		313.2			6	261.8	
9	—		13	327.0		13	257.6		10	261.8	
16	292.5		20	310.0		20	263.2		17	259.5	
23	299.4		27	—		27	278.3		24	261.8	
30	—		—	—		—	—		—	—	
Május			Junius			Július			Augusztus		
nap	ár	Legmag. állása Legalacs. az ezüst 122 115	nap	ár	Legmag. állása Legalacs. az ezüst 127 115 1/2	nap	ár	Legmag. állása Legalacs. az ezüst 122 119	nap	ár	Legmag. állása Legalacs. az ezüst 122 113
1	265.9			5		230.5			3	—	
8	—		12	229.2		10	—		14	454.7	
15	—		19	237.0		17	385.8		21	—	
22	—		26	220.4		24	—		28	468.4	
29	—		—	—		31	413.3		—	—	

Szeptember			Október			November			Décember		
nap	ár	Legmag. árfolyama Legalacs. az ezüst	nap	ár	Legmag. árfolyama Legalacs. az ezüst	nap	ár	Legmag. árfolyama Legalacs. az ezüst	nap	ár	Legmag. állása Legalacs. az ezüst
4	—	113 1/2	2	—	167 1/2	6	—	111	4	—	114
11	—	105 1/8	9	—	105	13	353.6	107 1/2	11	—	109
18	434.0	105 1/8	16	402.3	105	20	—	107 1/2	18	344.4	109
25	402.3	105 1/8	23	—	105	27	358.2	107 1/2	27	330.7	109
—	—	105 1/8	30	408.7	105	—	—	107 1/2	—	—	109
Évi átlag 318.6											

Ez adatok mutatják, hogy az agio, az év június havától augusztusig bezárólag magas volt és általánosan emelkedő irányt vett, míg augusztustól decemberig esik. Hasonlót látunk a búza árában is. Már júliusban a búza 220.4 krajczárról 431-re szökken, tehát majd 50%-al, míg november—decemberben a búza ára is esik 408.7-ről 330.7 krajczárra.

A tárgyalt időszakot követő 1852. év 10 első hónapján keresztül az agio csekély ingadozást mutatott, és általán magasabb volt a 20%-nál. Ennek következtében az árak is magasak maradnak nem csak, de a kedvezőtlen termés folytán emelkednek. Az 1853-ki évben észlelhető nagy áremelkedést nem vagyunk hajlandók az agio ingadozása hatásának állítani kifolyása volt ez azon rossz termésnek, melyről ártörténeteink kivétel nélkül emlékeznek. Érdekesebb fejtegetéseink tekintetéből az 1854—56-ki időköz. 1854-ben az agio az előző évhez képest 17%-val emelkedik, és a papírpénz oly nagy értékingadozást mutat, minő 1851—1858-ig terjedő időszakban nem észlelhető.

A papírpénz eme folytonos értékváltozása, de meg a rossz termés behatása alatt is, az árak általán emelkednek. Midőn 1855. végén javulás áll be a valuta értékében, az árak is esni kezdenek, és ugyan előbb a gabnanemüké, utóbb a nyers terményeké. Az utóbbiak még a következő 1856. évben sem tudnak teljesen alkalmazkodni az agio eséséhez, a mennyiben például a nyers bőröknél, méz és viasznál árszökkenés észlelhető. Még kevésbé alkalmazkodnak a belkövetkezett javuláshoz az élelmi szerek mint disznózsir, szalonna. Innét van, hogy a 14 árúczikk átlagát tekintve, az

1854—56-iki, a pénzérték javulásával végződő időszak végén, átlag 5.36 áremelkedést kell constatalnunk, mi bizonyítja, miszerint ahhoz, hogy az árak az agióhoz alkalmazkodjanak, de kivált a bekövetkezett értékjavuláshoz módosuljanak, hosszabb időköz, — mint láttuk, — 1—2 évi időköz szükségeltetik.

A reá következő két évben az agio ingadozása a lehető minimumra (5—6%) száll alá. A bizalom visszatér, és az árak is esnek úgy, hogy 1858. végén a felvett 14 árúczikk ármozgását tekintve 3.52% áresés constatalható. Az 1859-ki mozgalmas évben az agio 153.20 és 100.25 között mozog, tehát legmagasabb és legalacsonyabb állása között 52.95% különbséget mutatkozik. Legelőbb ismét a gabnaneműek ára, később a nyers termények és legkésőbb az élelmi szerek ára emelkedik. Az 1858—61. időszakot véve, a búza áránál 20.8%, a rozsnál 36.1% az árpánál 15% a szesznél 11.3% a nyersbőrnél 2.3% emelkedést észlelünk, míg a többi árúczikkeknél, ha nem is nagy mérvű, de folytonos esést észlelünk. A repceolaj, disznózsir, szalonna, kender, csak az 1861—65-ki időköz folyamán mutat áremelkedést, és ugyan a kender 52.4%, a disznózsir 24.7%-ot.

Az 1861—65-iki egyébiránt a papirpénz fokozatos értékjavulásainak időszaka. Az árak mozgása mutatja ezt. Hogy 1863-ban az árak mozgásában emelkedés áll be, a kedvezőtlen kiütött aratási eredményre vezetendő vissza.

Az 1866—71-ig terjedő időszak végül az agio nagymérvű ingadozásának hatása alatt, magas árakat mutat fel. Az árúczikkek áremelkedése 5—50% között változik. Legnagyobb 1866. és az azt követő években 1867. és 1868-iki években, 69 elején csekély esés, de már 69 végén, midőn az agio a német francia viszály kezdete-kor felszökkenik, újra emelkedés észlelhető.

Ugyancsak általánosoknak nevezett tételeink bizonyítására még két időszakot kívánunk tárgyalni, két oly időszakot, melyek egyikében az árak emelkedésének, másikában az árak esésének az agio ingadozásával való szoros összefüggését talán még világosabban sikerül kimutatnunk, mint azt fentebb megkísértettük.

Különböző czikkek árai Budapesten, o. é. krajczárookban 1799-től 1819. évig												
É v	buza	rozs	árpa	zab	kukoricza	finom liszt	kenyér-liszt	zsemle-dara	marhahús	faggyu	szappan	gyertya
	egy pozsonyi mérő				egy mázsa		egy p. m.	egy font				
1799	161.9	100.4	88.6	85.3	105.9	527.5	101.9	422	09	16.8	25.2	23.1
1800	240.5	167	132.3	109.6	167.6	845.7	196.8	676.2	09	17.5	26.2	24.1
1801	369.9	248.5	195.1	153.2	254.9	1012	275.3	794.4	10	19.2	28.9	26.8
1802	469.9	326	254.2	192.3	282.4	1098	338.6	875	10.5	—	—	—
1803	512	362.9	254.7	191.9	377.5	1172	315	938	13.3	28	40.4	38.3
1804	411.6	283.8	179	129.9	191.3	1093	323	878.7	16	31.5	47.2	45.1
1805	644.2	436.2	319.9	222.7	354.8	1368.5	497.2	1086.6	15	28	42	39.9
1806	679.9	456.6	430.3	355.4	401	1440.7	532.5	1142	19	38.5	57.7	55.6
1807	584.3	350.5	337.5	270.6	489.9	1368.5	498	1050.2	19.5	42	63	58
1808	758.6	502	470.9	311	548.5	1492	531	1169	23	45.5	68.2	66.1
1809	988.9	677.2	529.7	438.2	605.7	2110.5	701.8	1582.2	24.7	59.5	89.2	87.1
1810	969	536.1	501	409	528	2022	667.6	1517	37.3	70.0	105	102.9
1811	2226.9	1316.1	1184.6	892.4	1367.5	5588	1183	4194	13.7	91.0	159.2	157.5
1812	3039.4	1772.5	1499.5	1376.2	1257.7	615	213.7	462.4	17	70	122.5	121.8
1813	418	192.5	191	156	199.5	440	110.9	110.9	13	11.2	19.6	18.6
1814	736.5	423.5	422.5	192.5	422.5	741	232	555	14.8	8.4	17.5	16.8
1815	1410	1164.7	664.7	298.7	717.1	1425	455	1066	28.6	18.2	33.6	32.9
1816	1721	1107.5	706	380.8	736.3	2229	751	167.2	45.6	32.2	57.4	56.7
1817	979.9	582.0	433.8	206.5	473.9	2048	689	1529	41.6	35	53	63
1818	253.3	123.2	122.2	98.1	141.2	646	194	486	31	25.2	45	44
1819	162	627	68.2	59.9	82	444	111	330	21.5	16.8	31.5	30.8

E táblázatban, a búza, rozs, árpa, zab, kukoricza, liszt, dara, marhahúsra vonatkozó árak évi átlagárak, a faggyú, szappan, gyertyára nézve az év elején jegyzett árak.

Talán nem választhattunk volna Ausztria-Magyarországnak e tárgy megvilágítására különben is gazdag adatokat szolgáltató közgazdasági történetéből megfelelőbb időszakot, mint ezt. Ha e hús évi időszakot taglalva tárgyaljuk, ezt nem azért tesszük, mint-

ha az agio mozgásának irányában beállott változás kívánná ezt, hanem először, mert 1811. április havával a forgalomban lévő bankócedulákat az anticipatio jegyek, tehát alakjára más papírpénz, váltja fel, és a devaluatio következtében beállott nagy árváltozások folytán az 1811-ig terjedő időszak, az innen 1819-ig terjedővel egy folyamatban nem tárgyalható, másfelől azért, mert érdekesnek tartjuk az 1799—1805-ig, illetve 1811—1814-ig terjedő időközöket külön taglalni.

A táblázat az árak rohamos emelkedését mutatja, ép oly rohamos emelkedést, minőt az ezüst pénz agiója. Mint halad a kettő egymás mellett, illetve mint követi az árak emelkedése az agiót, azt a következő egyszerű összeállításból látjuk, mely az agio és az árak százalékos emelkedését mutatja az 1799—1805. és 1799—1811-iki időközre nézve.

Á r u	1799-től 1805-ig	1799-től 1811-ig
Buza	302.1 ^o / _o	1282.6 ^o / _o
Rozs	336. ^o / _o	1316. ^o / _o
Árpa	262.3 ^o / _o	1245.4 ^o / _o
Zab	161. ^o / _o	949.4 ^o / _o
Kukoricza	227. ^o / _o	1201.7 ^o / _o
Átlag	296.6 ^o / _o	1197.2 ^o / _o
Finom liszt	159. ^o / _o	960.4 ^o / _o
Kenyér liszt	392. ^o / _o	1764.3 ^o / _o
Zsemle-dara	157.3 ^o / _o	893.7 ^o / _o
Marhahús	66.6 ^o / _o	44.4 ^o / _o
Átlag	193.7	915.6
Faggyu	75. ^o / _o	468. ^o / _o
Szappan	68. ^o / _o	536. ^o / _o
Gyertya	69.5 ^o / _o	582. ^o / _o
Átlag	68.7 ^o / _o	559.3 ^o / _o
Agio emelkedése tett az év végén	46. ^o / _o	716. ^o / _o

Világosabban alig lehetne az árak mozgásának összefüggését az agióval feltüntetni, mint ez az itt adott táblázatban történik. A mint látjuk az árak 1805-ig, illetve 1811-ig nem csak az agio százalékkal emelkednek, de egy annál magasabb százalékkal, és ugyan a gabonaneműek 1805-ben viszonyítva 1799-hez átlag 256%-al, az élelmi szerek 147%-al stb. mutatnak nagyobb emelkedést, mint az ezüst. Megezáfolják ez adatok határozottan azt, a mit Lesigang e kérdés egyik jeles tanulmányozója az úgynevezett biztosítási díjról egész kicsinylőleg mond, melyet 1867—1876-ig vett adataival bizonyítani ügyekszik. A tetemes különbözet, mely az ezüst és az árúczikkek árai között látszik, nem egyéb, mint biztosítási díj. Ily díj teljesen indokolt oly időszakban, minő ép az volt, midőn a papírpénz mérhetlen szaporításához kedvezőtlen politikai zürzavarak járultak, s midőn csak az agio emelkedésére s nem a pénzérték javulására lehetett számítani.

Szándékosan említjük a gabonaneműeket, élelmi szereket és gyártmányokat külön-külön. A különbözetet kívántuk feltüntetni, mely az egyes árúnemek között az emelkedés tekintetében feltűnően jelentkezik. Az 1805-ig terjedő időközben az látszik, hogy ugyanakkor, midőn a gabonaneműek 296.6% áremelkedést mutatnak, az élelmi szereké csak 193%-ot, a faggyúé csak 75%, a gyártmányoké meg épen csak 68%-ot teszen. A búza, rozs, kukoricza ára átlag ismét nagyobb emelkedést mutat, mint az árpáé avagy zabé, mert amazok által nagyobb szükséglet lévén fedezendő, inkább keresetnek, mint emezek.

Az élelmi szerek között a többtől elütő magas emelkedése volt a kenyérlisztnek. Miért? talán nem is kell magyaráznunk. A búza árával szükségkép lépést kellett tartania. A gyártmányok között a gyertya áremelkedése nagyobb, mint a szappané, azért, mert annak előállításához több kell a 75%-al emelkedett faggyúból, mint emehhez.

A szabály, a melyet az árak alkalmazkodására nézve az egyes árúnemek szerint felállítottunk, statistikai adatainkban igazolását nyerte, kivéve az élelmi szereket, melyek nagyobb áremelkedést mutathatnak, mint szabályunk sorrende szerint következniének. Ez onnét van, mert a kenyérlisztet is odaszoroztuk. Ha a kenyérliszt árát mellőzve keresünk átlagot, szabályunknak megfelelő képet fogunk nyerni.

Az 1811—1819. terjedő időköznek más jelleme van. Az anticipációs jegyekből 1817-ben közel 100 millió forint kivonatott a forgalomból, a jegyek értéke javult, és 1817-ben az árak is esnek. Azt a rohamos emelkedést, melyet az előző időszakban észleltünk, itt is feltalálhatjuk, és pedig ép oly sorrendben, mint amott. Legerősebben a gabnanemek, aztán a nyerstermény, így aztán a gyártmányok és élelmi szereknél. Az árak esése is ezen sorrendben folyik le. A búza, rozs, árpa, zab már 1819-ben nemesak, hogy oly olcsó, mint 1812-ben volt, de annál is olcsóbb, míg a gyártmányok ára még mindig drágább, mint 1812-ben, feltűnő drága még a zsemlédara, marhahús és a faggyú is.

Az árak esésének folyamatát az agio ingadozásának behatása alatt, élénkebben tünteti fel a következő néhány táblázat, melyek a lebergi kereskedelmi és iparkamara évi jelentéseinek adatai alapján a gabnanemek, nyersanyag, félgyártmányok, élelmi szerek és tüzelő szerek árait tüntetik fel az 1861—65-iki időszakban.

Termények átlagos ára Lembergben 1861—1865-ig o. é. forintokban.

Áru megnevezése	1861	1862	1863	1864	1865
Búza	4.99	4.19	3.18	2.50	3.31
Rozs	3.50	2.83	1.76	1.33	2.23
Árpa	2.36	2.40	1.60	1.15	1.73
Zab	1.45	1.13	1.38	1.08	1.24
Kukoricza	3.75	—	3.10	2.67	—
Köles	3.49	3.08	2.40	1.88	2.63

Nyers anyagok ára Lembergben 1861—1865-ig o. é. forintokban.

Áru megnevezése	1861	1862	1863	1864	1865
Gyapjú	20.—	17.50	40.—	20.—	20.—
Méz	23.—	25.—	21.—	10.—	21.25
Viasz	136.33	91.66	89.34	94.67	94.—
Len	—	21.33	17.33	19.50	19.75
Kender	—	18.66	13.33	15.75	7.88

Gyártmányok ára Lembergben illetve a lebergi kereskedelmi és iparkamara kerületében 1861—1865-ig o. e. forintokban.

Áru megnevezése	1861	1862	1863	1864	1865	Mérték
Hamtzsir	16.—	16.—	14.05	13.05	11.75	1 bécsi mázsa
Repcze-olaj tiszta	34.—	34.—	34.—	28.—	28.—	"
Nafta sárga	13.—	12.—	12.—	11.—	11.—	"
" fehér	20.—	18.—	17.—	17.—	17.—	"
" tiszta	26.—	22.—	20.—	21.—	19.50	"
Terpentin olaj . . .	23.—	19.—	19.—	19.—	11.—	"
Kátrány	—58	—54	—50	—48	—40	1 bécsi pint
Kolophonium	12.—	17.—	16.—	15.—	8.—	1 bécsi mázsa
Szurok	10.30	10.30	10.—	10.—	10.—	"
Szesz	1.20	1.15	—90	—80	1.—	1 garnetz 31 ^o o
Liqueur	32.—	30.—	27.—	28.—	28.—	1 bécsi akó
Rhum	39.—	32.—	30.—	30.—	28.—	"
Gabona szesz	20.—	20.—	20.—	19.—	19.—	"
Finom szesz	30.—	18.—	28.—	20.—	20.—	"

Az élelmi szerek ára Lembergben 1861—1865-ig o. é. frtkban.

Áru megnevezése	1861	1862	1863	1864	1865	Mérték
Burgonya	1.33	1.38	—96	—53	—.—	1 bécsi mérő
Vaj	—48	—44	—38	—40	—40	1 bécsi font
Zsir	—47	—48	—36	—32	—35	"
Káposzta	—.—	—80	—43	—59	—.—	1 véka
Sajt	—.—	14.—	14.—	15.25	11.38	1 bécsi mázsa
Lencse	—.—	3.49	3.25	2.72	2.72	1 mérő
Bab	3.56	3.40	3.01	2.17	3.21	"

Tüzelő anyagok ára Lembergben 1861—1865-ig o. e. frtkban.

Áru megnevezése	1861	1862	1863	1864	1865	Mérték
Tölgy-fa	7.60	7.15	7.30	6.09	6.07	1 öl
Fenyő-fa	4.40	4.98	4.64	3.96	4.21	"
Faszén	—.—	—40	—40	—35	—35	1 mérő

Rövid tekintet e táblázatokra is elég arra, hogy meggyőződjünk arról, miszerint a 1861—1865-iki időszakban, mint mely alatt a valuta értékében 3293% javulás állott be, az árak is esnek.

Érdekes egybeállítást nyerünk, ha a felsorolt cikkek árának esését százalékokban kifejezzük, és az egyes nemek szerint összehasonlítjuk, mint ez a következő táblázatban történik.

Az esés %-ban kifejezve 1861—1865-ig terjedő időre Lembergben.

Áru neme és neve	Gabona- neműek		Nyers- termények		Élelmi szerek		Tüzelő anyag		Gyártmányok																																																											
	árésés %-ban	buza	36%	árpa	27%	zab	17%	kukorica	28%	köles	24%	gyapjú	—	méz	22%	viasz	30%	len	13%	kender	61%	burgonya	60%	vaj	10%	zsir	27%	káposzta	26%	sajt	18%	tejsze	22%	lab	9%	tölgyfa	20%	fenyőfa	4%	fa-szén	12%	harm zsir	26%	repce olaj	17%	nafta sárga	15%	nafta fehér	15%	nafta tiszta	25%	terpentin olaj	52%	kátrány	31%	kolophonium	33%	szurok	2%	szesz	16%	liquor	12%	rhum	6%	gubona-szesz	5%	hmon szesz
átlag a nemek szerint	27,9%		25,3%		15,05%		12,6%		20,9%																																																											
az összes cikkek áresés- ének átlaga	20,8%																																																																			
az agio esett	32,33%																																																																			

Lehozott tételcink teljes igazolását olvashatjuk a számadatokból. Legnagyobb áresést mutatnak a gabnaneműek, legkisebbet az élelmi és tüzelő szerek. Nyerstermények 2.6% kisebb, a gyártmányok 7%-al kisebb esést mutatnak.

Az összes 35 cikk árából vont átlag egybehasonlítva az agionak hason időszakban észlelt esésével, 12.4% különbözetet mutat, mi ismét ama állításunk mellett bizonyít, hogy az árak előbb alkalmazkodnak az agio emelkedéséhez, mint a valuta javulásához.

Eddig adott árkimutatásaink érintették a gabnaneműeket, nyersanyagok, tüzelő és élelmi szereken kívül a fegyártmányokat is. A tulajdonképi gyártmányokról a következőkben adunk kimutatást, mintegy kiegészítéseiül az eddig közlötteteknek.

Dr. Schebeck Ede úr a prágai kereskedelmi és iparkamara titkára elég szíves volt a nevezett kamara által Bécsben 1873-ban kiállított ártörténeti munkából részünkre néhány adatot küiratni, melyeket következőkben adunk.

Gyártmányok ára Reichstadtban 1859 -1870-ig o. é. frt és krajczárookban.

É v	Á r u m e g n e v e z é s e								
	sör	kőszőrülő	zsákvászon	vono kötel zug strang	spárga	fókélé	vaslapát	öntött vas	vort vas
	m e r t ő k								
	1 hordó	1 darab	rőf	darab	font	darab	font		
1865	18	— 63	— 28	— 20	— 61	— 55	— 42	— 09	— 12
1866	20	— 60	— 21	— 21	— 61	— 50	— 40	— 09	— 14
1867	21	— 75	— 26	— 21	— 64	— 50	— 52	— 05	— 14
1868	19-20	— 60	— 21	— 21	— 60	— 58	— 50	— 05	— 11
1869	19-20	— 90	— 25	— 21	— 64	— 60	— 50	— 05	— 14
1870	19-20	— 80	— 25	— 21	— 52	— 70	— 50	— 05	— 14
1871	—	— 70	— 22	— 21	— 61	— 70	— 40	— 05	— 12
1872	—	— 90	— 21	— 30	— 61	— 58	— 50	— 06	— 12
1873	—	— 90	—	— 30	— 70	— 60	— 55	— 06	— 12
1874	—	— 80	— 19	— 30	— 70	— 60	— 60	— 06	— 10
1875	—	— 45	— 20	— 30	— 70	— 65	— 55	— 06	— 11
1876	—	— 45	— 18	— 30	— 50	— 50	— 55	— 07	— 08

A sör ára 1860-ban 2 frttal. 1861-ben 3 frttal emelkedik, a kiindulási évhez viszonyítva; már 1862-ben ismét 1 frt 80 kral esik, szóval egészen úgy mozog, mint az agio az 1859—1865-ig terjedő időközben. A köszörűkő már 1861-ben 15 kral drágult, 63-ban meg épen 30 kral emelkedik, ára 1859-hez viszonyítva, tehát valamivel később alkalmazkodik. 64-ben és 65-ben ismét esik, mert a papirpénz értéke is javul, 66-ban az agio felszökik, felmegy a köszörűkő ára is. A vertvas ára például 60-ban megdrágul 2 kral fontonként, és ez az ár tartja magát egész 1865-ig. Majd 1869-ben ismét emelkedik az agio hatása alatt, míg 1870-ben ára 3 kral száll alá egyszerre, mert az agio vesztí ellensúlyozó befolyását.

Felállított tételeink igazsága mellett bizonyítanak a pamut fonal, nyersvas, keményítőnek a bécsi kereskedelmi és iparkamara jegyzései s a czukornak, bécsi „Markt Bericht“ czimű lap közlési nyomán adott, következő ármozgásai is. *)

Gyártmányok ára Bécsben o. ért. 1854—1870-ig.

É v	Pamut-fonal		Nyers vas		Keményítő		Czukor	
	20.	sz.						
1854	1	79	—	—	—	—	37	06
1855	1	86	—	—	14	82	42	08
1856	2	08	—	—	15	96	41	05
1857	2	21	—	—	9	21	37	05
1858	2	21	—	—	7	07	34	05
1859	2	30	—	—	10	—	31	12
1860	2	31	—	—	12	92	33	04
1861	2	45	3	72	13	05	41	05
1862	3	37	3	88	12	32	41	10
1863	4	76	3	95	12	75	30	30
1864	5	28	4	04	11	84	29	05
1865	3	80	3	85	9	07	25	05
1866	—	—	—	—	—	—	28	05
1867	—	—	—	—	—	—	27	08
1868	—	—	—	—	—	—	28	10
1869	—	—	—	—	—	—	29	09
1870	—	—	—	—	—	—	27	09

*) A folyó 1880. évben a czukor-, kávé- és sörfogyasztás megadóztatásáról szóló törvényjavaslat indokolása szerint a finomított czukor átlagos ára métermázsásként a következő volt :

1861 évben	82:10	1871 évben	56:10
1862 „	82:20	1872 „	54:06
1863 „	60:60	1873 „	46:14
1864 „	58:02	1874 „	46:10
1865 „	50:10	1875 „	44:75
1866 „	56:10	1876 „	47:—
1867 „	54:15	1877 „	55:88
1868 „	58:10	1878 „	44:88
1869 „	58:20	1879 „	43:—
1870 „	54:10	1880 „	43:—

Az 1858-ik évet véve kiindulásul, tapasztaljuk, hogy a felvett czikkek árai 1861-ig emelkednek, 65-ig ismét esnek, azaz az agio emelkedő és eső irányzatának megfelelőleg mozognak. A százalékos emelkedéseket és eséseket egybeállítva a következő eredményeket nyerjük.

Á r u	1858—61	1862—65
Pamutfonal	+ 10.9 ⁰ / ₀	+ 15 ⁰ / ₀
Nyers vas	—	— 08 ⁰ / ₀
Keményítő	+ 84.6 ⁰ / ₀	— 26.5 ⁰ / ₀
Czukor	+ 20.6 ⁰ / ₀	— 39.2 ⁰ / ₀
Átlag	+ 38.7 ⁰ / ₀	— 12.8 ⁰ / ₀

Mig a nevezett árúczikkek ára az agio emelkedésével 387⁰/₀-al emelkedik, addig a valuta értékének ép oly rohamos javulásával csak 12.8⁰/₀-al esnek. Az árak egyébiránt az agio ingadozásának befolyását mindkét időszakban világosan bizonyítják.

Hátra van még beigazolni azt, miszerint a nagy kereskedő előbb érzi az agio ingadozásának hatása alatt beállott áremelkedést és esést, mint a kiskereskedő. Ezt ugyanazon árúczikkeknek ugyanazon időközben, két különböző piacon észlelt százalékos áremelkedése, illetve esésének egybeállítása által kívánjuk szemléltetővé tenni.

A budapesti kereskedelmi és iparkamara által jegyzett árak a nagykereskedés áraiként tekintettek, míg az osztrák statistikai hivatal által közzölt, az osztrák vidéki piacokon jegyzett árak a detail kereskedés áraiként vétettek fel.

Á r u	1848—1851		1854—1856		1861—1865	
	Buda- pesten	az osztrák piaczokon	Buda- pesten	az osztrák piaczokon	Buda- pesten	az osztrák piaczokon
Buza . . .	— 1.9 ⁰ / ₀	— 11.6 ⁰ / ₀	— 9.37 ⁰ / ₀	+ 4.7 ⁰ / ₀	— 27.5 ⁰ / ₀	— 65 ⁰ / ₀
Rozs . . .	— 19.2 ⁰ / ₀	— 8.7 ⁰ / ₀	— 19.98 ⁰ / ₀	— 5.3 ⁰ / ₀	— 33.6 ⁰ / ₀	— 4 ⁰ / ₀
Árpa . . .	+ 10.4 ⁰ / ₀	+ 6.7 ⁰ / ₀	— 15.96 ⁰ / ₀	+ 24.7 ⁰ / ₀	— 37.7 ⁰ / ₀	— 14.6 ⁰ / ₀
Zab	+ 31.4 ⁰ / ₀	+ 8 ⁰ / ₀	— 29.73 ⁰ / ₀	— 8.4 ⁰ / ₀	— 8.3 ⁰ / ₀	— 8 ⁰ / ₀
Kukoricza	+ 36.7 ⁰ / ₀	— 14.4 ⁰ / ₀	— 23.69 ⁰ / ₀	— 9.9 ⁰ / ₀	— 26.7 ⁰ / ₀	— 14 ⁰ / ₀
Átlag .	+ 17.5 ⁰ / ₀	+ 8.8 ⁰ / ₀	— 19.78 ⁰ / ₀	+ 5.38 ⁰ / ₀	— 26.4 ⁰ / ₀	— 21.1 ⁰ / ₀

Bármelyikét vegyük a felhozott időszakoknak feltűnő különbözetet fogunk látni a kis és nagy kereskedés árai átlaga között;

sőt még az egyes czikkeket tekintve is, csekély kivétellel hasonló különbséget constatálható. Így a 48—51 időszaknál az árpa, zab és kukoriczánál, az 54—56-iknál a zab, rozs és kukoriczánál, a 61—65-nél a búza kivételével, valamennyi árúcikknél. Az 1854—56. időközben a búzánál és árpánál mutatkozó áremelkedés, szemben az egyéb czikke árásával, abban birhatja magyarázatát, hogy az árak nem alkalmazkodhattak az agióhoz a vidéki piaczkon oly gyorsan, mint a forgalmi központokban.

Lesigang: „Die Wirkungen der Agioschwankungen in Oesterreich und die Herstellung der Valuta“ czimű értékezésében igen helyesen utal arra, hogy az árak és agió között való szoros viszony statisztikai megállapítása csak úgy lehet minden tekintetben correct, ha kimutatjuk, miszerint, ugyanazon időközben, ugyanazon árúcikkek, ugyancsak nem mutatnak a külföldi piaczkon emelkedést vagy esést, vagy ha igen, nem oly mérvben, mint a papirvalutás országban. Az árhullámozás még rendezett valutával bíró országban sincs kizárva. Hisz nem a papírpénz disagiója az egyetlen tényező, mi az árakat állapítja, s így könnyen lehet, hogy az árak ingadozása ugyanazon tényezők befolyása alatt, ugyanaz a papirvalutás és egy tetszés szerinti külföldi országban. Hogy ezen, okkal tehető ellenvetés ellen védekezzünk, közölni fogjuk a búza évi átlagos árát 1848-tól 1872-ig, London, München és Bécs piaczaín, s fel fogjuk tüntetni azon különbsézetet, mely a bécsi és a külföldi piacz árai között ugyanazon valutában kifejezve évről-évre mutatkozik.

É v	Osztrák értékű ezüst forintokban				
	búza alsó-ausztriai mérő			bécsi külön- bözet a müncheni ellenében	ezüst agió
	London	München	Bécs		
1848	5.60	4.58	4.27	— —.31	109.36
1849	— —	3.18	4.78	+ 1.60	113.85
1850	— —	2.86	3.91	+ 1.05	119.82
1851	4.03	3.67	4.03	+ —.36	126.05
1852	— —	3.04	4.65	— —.39	119.45
1853	5.17	4.92	5.72	+ —.80	110.57
1854	— —	7.52	8.12	+ —.60	127.85
1855	— —	7.02	7.72	+ —.70	120.90
1856	— —	5.54	5.95	+ —.41	104.64
1857	6.67	5.55	4.47	— 1.08	105.50
1858	5.14	4.18	4.20	+ —.02	104.11
1859	— —	3.50	4.41	+ —.91	122.16
1860	— —	4.64	5.75	+ 1.11	132.32
1861	— —	5.01	5.65	+ —.64	141.20
1862	— —	5.01	5. —	— —.01	128.03
1863	— —	4.66	4.75	+ —.09	112.82
1864	— —	4.60	4.58	— —.02	115.74

É v	Osztrák értékű ezüst forintokban				
	buza alsó-ausztriai mérő			bécsi külön- bőzet a müncheni ellenében	ezüst agio
	London	München	Bécs		
1865	4—	3.73	3.42	— — 31	108.34
1866	4.89	3.83	5—	+ 1.17	119.50
1867	6.36	5.58	6.27	+ —.69	121.16
1868	7.12	5.47	5.98	+ —.51	114.62
1869	5.38	4.42	5—	+ —.58	121.01
1870	4.62	4.90	5.70	+ —.80	121.98
1871	5.56	5.79	6.59	+ —.80	120.23
1872	5.85	6.64	6.98	+ —.31	109.21

Az összevetésből kitűnik, hogy a bécsi és müncheni piac árai között folytonosan és pedig jelentékeny különbség volt. A müncheni és bécsi piac között mutatkozó különbség esekély kivétellel tevéleges vagy nemleges, a szerint a mint az agio emelkedik, illetőleg a pénzérték javul, mi világos jele annak, hogy a tényező, mely a különbséget szülte, senmi más, mint a disagio volt.

Ha a Laspeyres által gyűjtött s Hamburgra vonatkozó ártörténeti adatokat, az ugyanazon időközben Budapesten jegyzettekkel egybe hasonlítjuk, ugyancsak arról fogunk meggyőződni, hogy az ármozgásnak általában egészen más iránya van a papirvalutás országban, mint a külföld piacain. Ép oly időközökben, oly években, midőn a külföld piacain árendedmények tapasztaltattak a valutás országban árcsökkenés észlelhető és fordítva.

Az árak mozgása Hamburgban 1854—1862-ig.

É v	Száz árúczikk havi ármozgásából volt			Az összes ármozgást összevéve, ebből esik	
	emelkedés " "	esés " "	ármozgást összevéve " "	emelkedésre " "	esésre " "
1854	15.8	17.3	32.6	47.0	53.0
1855	17.2	13.8	30.3	56	41
1856	17	16.5	33.5	51	49
1857	20.1	16.7	36.8	55	45
1858	15.2	25.1	40.3	38	62
1859	16.3	17.1	33.4	49	51
1860	17.2	13.9	31.1	56	45
1861	13.8	17.4	31.2	44	56

A felvett években nagyobb % esik az árcsökkenésre 1854., 1858., 1859. és 1861-ben, áremelkedésre az 1855., 1856., 1857. és 1860-ik évben. Míg a budapesti piacon a fentebb közölt adatok alapján a közölt 14 árúczikk ára átlag esett 1856., 1857., 1858., 1859. és 1860-ban. Az ármozgás irányát tekintve a budapesti piaccal találkozik Hamburgéval 8 eset közül 2-szer, nem találkozik 6 esetben.

Hátra van szólni még a munkabérről. A napszám a lembergi kereskedelmi és iparkamara kerületében éllemezéssel és éllemezés nélkül 1861–1865-ig.

É v	1861		1862		1863		1864		1865	
Agio átlaga	141.25		128.07		113.00		115.72		108.33	
H o l	é. é. n.		é. é. n.		é. é. n.		é. é. n.		é. é. n.	
osztr. ért. krajczárookban										
Lemberg	21	42	20	91	22	47	22	45	22	41
Sanok	22	32	22	35	19	30	23	31	18	29
Sambor	20	28	—	30	—	30	—	33	26	35
Przemysl	24	48	25	49	28	49	24	41	20	37
Zolkiew	—	11	17	38	28	36	20	36	23	37
Stryj	—	35	17	34	18	34	25	36	22	33
Staniszlau	29	50	31	52	31	50	29	46	28	44
Kolomea	25	37	25	43	30	46	29	45	23	36

Az egyetlen Sambort kivéve, az ellátás mellett és ellátás nélkül fizetett napszám 1865-ben kisebb, mint 1861-ben. Míg 1861., 1862., 1863-ban fokozatosan emelkedik, 1864. és 1865-ben rohamosan esik, azaz követi az agio ingadozását. A legnagyobb ingadozás Lembergben a legesekélyebb Sanokban észlelhető.

A napszám évi átlagára o. é. krajczárookban 1840-től egész 1876-ig az osztr. statisztikai évkönyv nyomán Ausztriában.

É v	éllemezéssel	éllemezés nélkül	É v	éllemezéssel	éllemezés nélkül	É v	éllemezéssel	éllemezés nélkül
1840	19	33	1851	22	45	1864	26	49
1841	19	33	1852	25	47	1865	28	57
1842	19	33	1853	29	52	1866	27	53
1843	21	33	1854	25	48	1867	27	55
1844	19	33	1855	26	53	1868	31	51
1845	19	33	1856	30	61	1869	29	59
1846	20	35	1857	30	60	1870	34	62
1847	22	44	1858	31	57	1871	36	71
1848	21	38	1859	29	47	1872	46	88
1849	20	36	1860	40	61	—	—	—
1850	22	43	1863	41	73	—	—	—

1853-ban a munkabér magasabb, mint 1852-ben, pedig amaz évben az agio átlag magasabb volt, mint ebben; jele annak, hogy a munkabér csak 1853-ban alkalmazkodik az előző évi emelkedéshez. 1862. és 1863-ban a munkabér igen magas, holott a papírpénz értéke javulóban van; mert a munkabér nagy emelkedése kifolyása volt az agio 1860. és 1861-iki nagy emelkedésének. Az éllemezés nélkül fizetett munkabér sokkal nagyobb ingadozást mutat.

A férfi napszám o. ért. krajczárookban, hazánk főbb piacain 1872-től

A piac neve	É v	Január		Február		Márczius		Április		Május	
		élelemmel	élelmezés nélkül	élelemmel	élelmezés nélkül	élelemmel	élelmezés nélkül	élelemmel	élelmezés nélkül	élelemmel	élelmezés nélkül
Brassó	1872	—	100	—	100	—	100	—	115	—	120
	1873	—	—	—	115	—	100	—	100	—	—
	1874	—	100	—	—	—	100	—	100	—	110
	1875	—	80	—	100	—	100	—	100	—	100
	1876	—	80	—	80	—	80	—	80	—	80
Budapest	1872	—	100	—	150	—	150	—	150	—	150
	1873	160	200	160	220	160	220	160	240	160	240
	1874	180	240	180	240	—	—	180	240	130	190
	1875	80	100	—	100	—	80	—	100	—	100
	1876	—	100	—	120	—	90	—	120	—	120
Debreczen	1872	—	—	—	—	—	140	—	140	—	120
	1873	50	90	50	90	90	140	50	100	60	110
	1874	50	100	50	100	53	106	75	117	45	87
	1875	40	80	39	78	39	74	59	108	58	100
	1876	40	100	40	100	42	100	68	112	51	92
Kassa	1872	—	—	—	—	—	—	—	90	—	90
	1873	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1874	60	80	70	90	100	120	100	120	100	120
	1875	70	90	70	90	70	90	60	80	70	85
	1876	60	85	60	90	60	80	70	90	45	60
Kolozsvár	1872	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1873	70	100	70	100	70	100	70	100	70	100
	1874	47	90	28	58	32	64	41	60	40	100
	1875	40	80	40	80	40	80	40	80	50	80
	1876	35	70	35	70	40	90	30	100	40	80
Nagy-Kanizsa	1872	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1873	—	100	—	100	—	100	—	100	—	100
	1874	—	100	—	100	—	—	—	—	—	—
	1875	70	100	70	100	70	100	70	100	70	100
	1876	70	100	70	100	70	100	70	100	70	100
Pécs	1872	—	—	—	—	—	120	—	120	—	120
	1873	—	—	80	100	80	100	100	120	100	120
	1874	80	100	80	100	100	120	100	120	100	120
	1875	80	100	80	100	80	100	100	120	100	120
	1876	60	100	60	100	60	100	—	—	—	—
Pozsony	1872	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1873	90	120	90	120	90	120	90	120	90	120
	1874	80	107	82	105	91	142	100	150	88	132
	1875	70	110	70	110	70	110	80	120	90	135
	1876	75	130	70	120	90	140	90	140	90	140
Szeged	1872	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	1873	125	165	135	165	135	170	140	180	135	175
	1874	80	120	70	110	80	120	100	140	100	140
	1875	70	100	60	90	75	100	90	120	90	120
	1876	60	80	60	80	60	100	65	90	65	90

1876-ig az országos statisztikai hivatal évkönyvei nyomán összeállítva.

Junius		Julius		Augusztus		Szeptember		Október		November		Deczember	
élelemmel	élelmezés nélkül	élelemmel	élelmezés nélkül	élelemmel	élelmezés nélkül	élelemmel	élelmezés nélkül	élelemmel	élelmezés nélkül	élelemmel	élelmezés nélkül	élelemmel	élelmezés nélkül
—	120	—	125	—	120	—	—	—	100	—	100	—	—
—	100	—	100	—	100	—	—	—	100	—	100	—	100
—	100	—	100	—	100	—	—	—	100	—	100	—	80
—	100	—	100	—	100	—	—	—	80	—	80	—	70
—	80	—	100	—	100	—	—	—	80	—	80	—	70
—	150	—	100	—	180	—	180	—	200	—	200	—	200
160	250	180	260	180	260	180	250	180	260	180	260	180	260
160	200	180	260	160	200	160	200	100	110	80	100	—	100
—	100	—	100	—	100	—	—	—	100	—	100	—	100
—	120	—	120	—	110	—	110	—	120	—	100	—	100
—	120	—	120	—	170	—	140	—	138	—	100	—	90
85	140	120	200	100	150	70	130	50	110	50	100	50	100
65	134	80	137	57	112	42	80	51	83	47	87	40	80
70	110	133	183	74	112	69	122	57	108	45	100	45	100
84	123	115	170	78	116	53	100	58	106	42	95	40	95
—	100	—	100	—	100	—	90	—	80	—	80	—	70
60	80	50	80	55	80	50	80	55	80	50	80	60	90
90	120	50	100	60	100	65	100	70	110	60	80	80	100
80	120	65	80	80	90	80	120	80	120	80	110	65	100
50	90	50	90	60	90	50	70	50	80	50	80	40	60
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
55	100	65	95	37	85	45	80	30	50	40	60	40	80
60	90	60	120	50	100	60	100	60	90	35	60	35	60
50	100	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—	100	—	—	—	—
—	100	—	100	—	100	—	100	—	100	—	—	—	—
60	100	60	100	80	100	80	100	70	100	70	100	70	100
70	100	70	100	70	100	70	100	70	100	70	100	70	100
70	110	70	110	70	110	60	100	60	100	70	100	70	100
—	120	—	120	—	120	—	—	—	—	—	—	—	—
100	120	100	130	100	130	100	120	80	100	80	100	80	100
100	125	100	135	100	135	100	120	80	100	80	100	—	—
100	120	100	120	100	120	80	110	80	100	70	100	60	100
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	120	—	100	—	100	—	100	—	110	—	120	—	120
77	115	80	110	80	100	80	100	80	100	80	106	80	110
80	115	80	132	80	120	70	110	74	110	70	105	70	110
90	150	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
90	140	90	140	90	140	90	140	90	140	90	140	90	140
—	220	—	200	—	170	—	170	—	150	—	140	—	140
135	175	210	280	—	—	115	155	112	152	100	140	90	125
100	140	130	170	110	140	110	140	100	120	80	110	70	100
120	160	80	120	70	100	70	100	70	100	60	85	60	80
120	150	80	120	80	100	70	100	60	90	60	80	65	85

A napszám átlag a legmagasabb volt a felsorolt piacokon 1873-ban, az egyes éveken belül pedig júniustól szeptemberig. 1873-tól 1876-ig az agio fokozatos javulásával a napszám ára is mind alacsonyabb.

DR. KOVÁCS GYULA.